

TOPOGRAFISKA
OCH
STATISTISKA UPPGIFTER
OM
ÖREBRO LÄN.

Lindesbergs stadsbibliotek

STOCKHOLM, 1844.
P. A. NORSTEDT & SÖNER,
Kongl. Boktryckare.

Örebro län, beläget emellan 58°40' och 60°6' N. bredd, samt 2°13' och 3°50' V. längd från Stockholm, består af hela Landskapet Nerike, 5 häradar af Westmanland och 2 socknar af Wermland. Det sträcker sig från Norr till Söder emellan Dalarna och Westergöthland, i en längd af vid pass 15 mil, med en medelbredd emellan Södermanland och Wermland af 7 mil, samt innehåller i vidd 83,2 kvadrat mil. Häruti äro likväl inberäknade: Hjelmaren, som till mer än hälften, eller med 2,5 qv. mil, ligger inom länets Östra gräns; Wettern, hvars Nordligaste vikar inskjuta med 1,3 samt öfriga, i myckenhet förekommande, insjöar och vattendrag, hvilka tillsammans upptaga en yta af mer än 7 kvadr. mil. Den egentliga landvidden utgör således något öfver 72 qv. mil, eller 1,673,244 tunland, hvaraf 809,500 höra till Nerike, 733,454 till Westmanland och 130,290 till Wermland.

Nordvestra delen af länet är särdeles vattenrik. I Bjurkärens socken upptaga sjöarna Ullvettern, Frövettern och Alkvettern mer än en fjerdedel af socknens hela areal; Söder-Elgen, Torrvarpen, Halfvarsnoren och Lunds-fjärden m. fl. utgöra en femtedel af Grythytte socken, inom hvilken de äro belägne. Båda dessa, hvar för sig betydliga vattenbehållningar eller Sjö-flockar, sammanlöpa, den för-

Nc

Ex 1

Lindesam.

Lindesbergs stadsbibliotek

ra genom Timelfven den senare genom Svartelfven, i Sjön Möckeln som, genom Lethelfven, utfaller i Skagern och derifrån i den närbelägna Wenern.

I Öster om dessa förekomma Gränsjön, Grängen, Uskern, Fåsjön, Elflången och Wikern m. fl. alla förenande sig i Norasjön hvars affallskanal, Jerleån, banar sig väg till Wäringen; samt sjöarna N. och S. Hörken, Ljusnaren m. fl. hvilka genom Storån samla sig i Rosvalen och, genom Wedevågsån, äfven utfalla i Wäringen.

Denna sjö uppsamlar sålunda 2:ne stora, i Nora och Linde Socknar belägna, Sjö-flockar hvilka derifrån till Mälaren afledas genom Oppbogaström eller, som den i sin fortsättning kallas, Arbogaån, sedan denna å förut upptagit den från sjöarna N. och S. Mogen kommande Räckhammars eller Sundboån m. fl. mindre vattendrag, hvaraf det Ostligaste, Skedviån, utgör gränsen mot Westerås län.

Södra delen af länet innehåller: Laxsjöarna och Bodarnesjön vid gränsen af Westergöthland, förenade i Toften och Teen hvilka, jemte sjön Tysslingen, hafva en gemensam afledare i Svartån som vid Örebro utfaller i Hjelmaren; Mosjön samt Ö och V. Qvisnaren hvilka genom Teljeån äfven utfalla i Hjelmaren; Tisarn och Sottern hvilka, förenade genom Svennevadsån, afledas af Wingåkersån till Södermanland, och blanda sig med de vatten som vid Nyköping falla i Östersjön, samt ändtligen Storsjön och Afvern som, af särskilda vattendrag, afledas till Glan och derifrån inom Norrköping utfalla i Bråviken.

Den största af anförde sjöar, Sottern, har en vidd af en fjerdedels qv. mil.

I hela sin längd från Dalarna till Westergöthland, är länet genomskurit af en bergsträckning som ifrån Norrska fjällryggen inkommer vid Norra gränsen af Hellefors socken, och framgår såsom landtrygg eller vattendelare mellan de dalar hvilkas vattenfögreningar utfalla: på Vestra sidan om landtryggen till Wenern och Kattegatt, samt på Östra sidan till Mälaren och Östersjön. Sistnämde dalar afskiljas åter af andra, från landtryggen utgående bergsträckningar: en vid Norra gränsen af Nya Kopparbergs; en annan inom Hellefors socken, hvilka, tillsammans med de fögreningar som från dem utskjuta, bilda ett bergigt högland, hvars Sydligaste afsatser, i fortsatt riktning från Westerås län, sträcka sig förbi Rosvalen och Norasjön, jemnsidigt med Svartån, till Sjöarna Multen och Ölen i Vestra Nerike, samt utgöra N. V. gränsen af det slättland hvars lägsta delar upptagas af Mälaren och Hjelmaren.

Den del af länet som ligger ofvanför denna gränslinia utgör det egentliga berglandet eller Jernbergslagerna, och utmärkes af sina, i vattendragens riktning löpande bergsträckningar hvilka, i de Nordliga trakterna, uppnå en höjd af 1200 till 1400 fot öfver hafsytan, och i allmänhet hafva en regelbunden längsträckt form, med långsluttande planer åt Norr och i öfrigt tvärtbranta afsatser. Närmare slätten erhåller hufvudsträckningen en annan riktning, hvarefter bergmassorna blifva oregelbundna och spridda, och dalarna mera vidgade.

Från gränsen af Westerås län till Rosvalens utlopp, sänker sig höglandet med sakta lutning och förlorar sig i slätten; men i V. om denna sjö uppskjuta med ens 600 à 700 fot höga bergkullar som,

efter Jerleås genombrott, bilda de s. k. Kilsbergen hvilka, i förening med den allmänna landtryggen, fortgå i S. V. riktning genom Lekebergs bergslag till S. om sjön Multen, öfverallt branta och oländiga, sönderdelade af smala, med kärr och måssar fyllda dalbottnar, samt på Ö. sidan stupande mot slätten i tvärbranta bergväggar, hvilka i allmänhet höja sig 400 à 500 fot öfver det nedom dem liggande låga slättlandet. Emellan sjöarna Multen och Ölen öfvergå de branta bergen till utplattade skogsberg och jordhöjder, som sänka sig till slätten på ungefär 300 fots höjd öfver hafvet; men landtryggen fortgår med ringa höjd och bredd mellan Ölen och Möckeln samt V. om sjön Toften, till gränsen af Skaraborgs län, der den ånyo uppstiger till högre berg på skogshöjden Tiveden, och förenar sig med den bergstrakt som omger Wetteorns Norra del.

På gränsen emellan Nora och Lekebergs bergslager utskjuter, från de tvärbranta Kilsbergen, en landthöjd som, under namn af Käglan, följer S. stranden af Wäringen och, längs Arbogaån, går inåt Westmanland och Södermanland. I början låg och utplattad, nära jemnhög med slätten, höjer den sig mot stranden af Wäringen, brant och stupande på Norra sidan, men långsluttande åt Söder mot Hjelmarens bassin, hvars Norra gräns den bildar. Södra gränsen af denna bassin utgöres af en dylik skogbeväxt höjdsträckning som utskjuter från landtryggen vid Tiveden, Söder om Laxsjöarne i N. O. riktning mot Hjelmaren. Mitt för Wibysjön utgår en låg förgrening deraf som skiljer Svartåns från Täby- och Telje åns dalar, men föga märkbar förr än i Söder om Örebro vid stranden af Hjelmaren. Landtryggen delar sig derefter i 2:ne grenar som om-

fatta sjöarna Tisarn och Sottern; båda grenarna äro stupande, bergiga och tvärbranta mot Norr, men jemnländiga och sakta lutande mot Söder. Den Norra grenen som utgör gränsen mot slättlandet, går utåt Hjelmarens Södra strand genom Lännäs Socken inåt Södermanland; den Södra sträcker sig genom Östergöthland till Kolmården, och bildar, i förening med Tiveden, den sammanhängande skogsbyggd som utgör naturliga gränsskillnaden emellan Svea och Götha Riken, och som, i fordna tider, gifvit anledning till det å ömse sidor liggande landets benämning af Nordanskog och Sunnanskog.

Omgifven af förenämde bergs- och höjdsträckningar, utbreder sig Nerikes slättbyggd, en fortsättning af Hjelmarens bassin och af slätterna i Södermanland, och sammanhängar, genom Axbergs och Ervalla Socknar, med de slätter som i Fellingsbro Härad utgöra vestligaste delen af Mälarens Norra slättbyggd.

Den egentliga Nerikes slätten höjer sig långsluttande från Hjelmarens låga stränder, i riktningen af de vattendrag som i denna sjö infalla. I allmänhet är den lågländig och full af saukskärrtrakter som vissa årstider öfversvämmas af vattendragen. Trakten emellan Mosjön och Hjelmaren, utåt Teljeån samt kring sjöarna V. och Ö. Qvisuaren, lutar föga mer än 2 fot på nära 2 miles längd, och är i följe deraf detta vattendrag omgifvit af de största kärrängar och sauksmarker som finnas inom länet.

Somligstädes hindras vattnets aflopp af anlagda Vattenverk, såsom t. ex. qvarnarna vid Attersta, hvilka genom Mosjöns uppdämning förorsaka den kärrländighet som utmärker trakten kring Täbyån,

samt Göthavi qvarnar i Svartån, hvilkas dammar hindra vattenaffallet från ofvanliggande kärrängar i en längd af omkring en half mil.

Skagerhults mässen, på gränsen af Skagerhults och Tångeråsa Socknar, är en mil lång och har en vidd af omkring 4600 Tunmland; Widfastemässen, i hvilken Porla helsokälla är belägen, och Rankmässen, båda i förstnämnda Socken; Ekeby mässarna i Kumla samt Öjamässen i Hardemo Socken utgöra tillsammans 6 à 7000 Tunnlunds vidd, förutom den mängd af kärr och mässar som finnas spridda så väl på slättbygden som i bergs- och skogstrakterna.

Samma kärrländighet utmärker äfven den Östra, eller Norr om Käglan belägna, slättbygden i S. delen af Ramsbergs och N. delen af Fellingsbro socknar. I öfrigt liknar sistnämde slättbyggd helt och hållit den angränsande delen af Westerås län, med sina små, här och der spridda, kullar och enstaka berg, under det landet sakta sänker sig mot Söder till sjön Waringen och Arbogaån.

I Carlskoga Socken på N. sidan af Möckeln och utåt dalbottarna kring Timelfven och Trössan, öppnar sig äfven en mindre, vågformig och småkullig slätt-trakt. Den begränsas i Öster af landtryggens tvära afsatser mot stranden af Svartelfven, och höjer sig mot V. till en jemnländig afsats eller högslätt i Bjurkärns Socken, hvars betydliga sjöar hafva den utmärkande egenhet att, jemte flera inom Carlstads län, alla ligga i samma vattenhöjd öfver hafsytan.

Likasom i allmänhet i medlersta delen af Riket, äro slätterna inom detta län genomskurna af

sand- och grusåsar, (rullstensåsar) ehuru till form och sträckning mindre regelbundne än de i Södermanland, Westmanland och Upland.

Den Ostligaste af dessa åsar går genom Ramsbergs och Fellingsbro socknar, samt öfver Arbogaån och Käglan, under namn af Lungersås, till Hjelmaren, der den uppträder å Grundholmen, Winön m. fl. hvarefter en utgrening deraf uppskjuter på Björkön och Gökholms landet, och går derifrån till Lännäs kyrka samt vidare inåt Skedvi socken i Östergötland.

Den ås som genom bergslagen följer Storådalen och på hvilken staden Linde är belägen, sträcker sig förbi Wedevåg till Näsby kyrka vid Waringen, och vidare till Glanshammars kyrka, öfver Essön i Hjelmaren, samt uppstiger på motsatta stranden, fortsättande sin riktning genom Mällösa, Skyltersta och Svennevads socknar till Östergötland.

Från bergstraktens i V. om Jerleån uppkommer en sandås som, vid Carlslund, afskäres af Svartån och sedan sammanträffar med den ås på hvilken Hofsta kyrka och Örebro Stad äro anlaggda, och fortgår vidare längs V. stranden af Mosjön genom Kumla socken till bergstrakten, der den utbreder sig i en sandtrakt som bär namn af Lerbäcksmön.

En gren af denna ås går på V. sidan om Tysslingen, ehuru föga märkbar förr än vid S. ändan af denna sjö, hvarifrån den, efter flera afbrott, löper genom Kräklinge och Hardemo socknar, och förlorar sig i Lerbäcksmön.

I Möckelns bassin träffas äfven en grusås som, från Gåsborns socken i Wermeland, följer Svartelfvens

dal och afskäres af sjön Torrvarpen, från hvars andra strand den går öfver till Lokadalen och, med några afbrott, följer Vestra stranden af Trössan till Möckeln, samt vidare utåt Vestra sidan af Lethelfven till Skagern.

De berg som i Norra delen af Hellefors socken, mot gränsen af Dalarna och Wermeland, omgifva Svartelfven och dess sidodalar kring Säf- och Mångelfvarne, bestå af röd, grofkornig granit i en höjd af 12 till 1400 fot öfver hafvet, hvaremot bergarten i de smala dalbottnarna utgöres af hornsten med lodrätt, i N. och S. strykande lager, hvilka nedom Hellefors kyrka öfvergå till lager af urlerskiffer, hvilken bergart intager den vidare dalen emellan sjöarna Torrvarpen, Söderelgen och Halfvarsnoren, på ungefär 600 fots höjd öfver hafvet. I Norr, mot Gåsborns socken i Wermeland, öfvergår hornstenen till en art af porfyr; men åt Öster, der den utbreder sig genom Hjulsjö och Nyakopparbergs socknar, ända till dess nya, churu lägre granitberg möta på gränsen af Ramsbergs socken, antager den ömsom karakteren af hällelinta och glimmerskiffer, dock med bibehållande af sin ursprungliga kvartziga hufvudmassa. Vid Hörksjöarna och på gränsen af Dalarna mötes denna bergart å nyo af höga granitberg, uppstigande till omkring 1000 fot öfver hafvet, och slutar i Söder inom Nora Socken mot sjöarne Skärjen, Wikern och Fåsjön. På gränsen af Hjulsjö och Jeruhoås socknar uppskjuta några enstaka granitmassor till 1200 à 1300 fots höjd öfver hafvet, genom hornstens lagren. Äfven dessa uppnå, emellan Svartelfven och Hjulsjö dalen samt invid Nittelfven,

nära 1000 fots höjd, men sänka sig mot Söder till 500 à 600 fot höga kullar.

Öster om hornstensarterna och de nämde granitbergen inkomma, från Skinskattebergs socken i Westerås län, lager af gneisartad glimmerskiffer som, med omvexlande utscende, fortsätta genom Lindes och Nora socknar till Svartelfven der denna, på en medelhöjd af 400 fot, genombrutit de bergsryggar af granit som förut bildat Svartelfvens V. sida, och nu på den Ö. möta de öfriga bergsträckningarna mot Nerikes slätten.

Vid gränsen af Westerås län emellan Ramsbergs och Fellingsbro socknar, vidtager åter den röda graniten, föga höjande sig öfver den nedanförliggande slättbyggden, förr än V. om Linde stad, der den uppstiger till 600 à 700 fot höga berg, samt fortgår i Kilsbergen, tills dessa, mot trakten af sjön Ölen, sammanträffa med landtryggen, som på denna sida består af vexlande granit- och gneisarter.

De rika tillgångar på jernmalm, som gifvit upphofvet åt denna ortens hufvudnäringar, grufvetrykning och tackjerns-tillverkning, förekomma alla uti glimmerskiffer och hornstensarterne, och företrädesvis i de förstnämde. Malmen bildar flera jemnlöpande gångformiga streck, som i glimmerskiffern äro sammanhängande på sträckor af flera mils längd, men som i hornstensarterna bestå af åtskiljda körtlar eller stockar, hvilka dock vanligen, genom läge och likartad beskaffenhet, utvisa spåren till den afbrutna kedjan.

Sistnämde förhållande äger i synnerhet rum i Hellefors, Grythytte, Hjulsjö, samt en del af Nya-

kopparbergs och Jernboås socknar, hvarest en stor mängd sådana afbrutna och spridda Jernmalstreck blifvit bearbetade, ehuru med ombytlig framgång. De förnämsta gruf-fälten, af hvilka dock en del blifvit öfvergifne äro: i Hellefors socken: Ställberget, Sirsjöberget, Gloppsjöberget och Stolpgrufvorna; i Grythytte Socken: Fion- och Högbornslälten *); i Hjulsjö Socken: Hafsjöberget, Ósjöberget och Qviddberget, samt i Nyakopparbergs Socken: Lomberget, Svartviksgrufvorna och Salboberget, af hvilka det första egentligen tillhör Grängesbergsfältet inom gränsen af Dalarna, och de 2:ne senare en temligen sammanhängande gång från N. till S. som afbrytes af granitbergen mot gränsen af Jernboås, men återfinnes S. derom i Slotterberget, Mariäberget och Kärrgrufvofälten inom sistnämde socken. Alla dessa malmfält, utom Lomberget, hafva en gemensam likhet deruti att de föra rika svartmalmer, mer och mindre bemängda med Svafvelkis.

Så snart man åter nalkas de Óstra glimmerskifferarterna, blifva malmstrecken sammanhängande och föra, med få undantag, kvartzhaltiga blodstenar. Af sådana äro 2:ne hufvudparalleler bekanta, på hvilka de förnämsta grufvorna inom Ramsbergs, Linde och Nora bergslager äro brutne, nemligen: Bäck- Blanka- och Strossafälten i Ramsberg; Moss-Svartbergs- Malmbergsudde- Dal- Mellan- Strip- och Ribodafälten i Linde, samt Lerbergs- Klacka-Nybergs- Måssebergs- Prestabergs- Åsbobergs- Fogdhytte- Pehrshytte- och Dalkarsbergfälten i Nora.

*) På botten af Sjön Torrvarpen i denna socken, finnes s. k. Sjö- eller Myrmalm som upptages och tillgodogöres såsom blandning, vid smältning af annan Jernmalm.

Med det sistnämnda, som af alla hysa den rikaste malmen, äfvensom med Fogdhytte- Nybergs- och Klackafälten, stanna dessa malmgångar mot S. V. uti de Sydligaste hornstenslagren, der de ock, i stället för blodsten, föra svartmalmer samt förlora det sammanhang hvaraf de förut varit utmärkte.

Inom denna ort finnas äfven nedlagda stora förråder af sådan kornig kalksten som är nödvändig till jernets utbringande ur malmen. Denna bergart förekommer i gångar af mer än 100 fots mäktighet, hvilka, från en medelpunkt i Fåsjön inom Nora Socken, sprida sig i alla riktningar: åt S. V. utefter Ó. stranden af Wikern till Elflången och öfver landthöjden efter Elgsimsån till sjön Möckeln; åt N. O. förbi Ó. stranden af Uskern till Rosvalen, och på dennas Norra sida till Strossa gruffält i Ramsberg, der den alldeles upphör; åt N. från sjön Usken efter dalen till Gränsjön och granitbergen på N:a sidan derom; åt N. V. längs dalgången genom Jernboås och Hjulsjö socknar till Bredsjön, samt åt V. öfver Bälsjön inemot sjön Grecken. Från den N. V. Kalstensgången utgrenar sig, vid Jernboås kyrka en särskild åder, uppemot granitbergen på gränsen af Nya Kopparberget och fortsätter i V. om Salbosjön och Ljusnaren till N:a Hörken.

Af ädlare metaller förekomma: vid Hellefors, silfverhaltiga blyglanser, såsom smala ådror i svart hornsten; äfvenså vid Segerfors verket i Nya Kopparbergs socken, samt vid Guldsmedshyttan och Siggeboda i Lindes socken, men utan att i betydligare mån finnas lönande.

Kopparmalms-anledningar finnas på åtskilliga ställen, hvaraf många blifvit försökta men åter ned-

laggda. Af de ännu bearbetade äro Nya Kopparbergs malmfält och Håkansboda de betydligaste. På förra stället förekommer Kopparkisen i Glimmerskiffer, på det senare i Kalksten.

Den yttre betäckningen af bergen består gemenligen af grus, mojord och söndervittrade delar af den underliggande bergarten. Lera förekommer endast i de vidare och jemnare dalarna.

I de N:a socknarna äro de trånga dalbottnarna vanligen uppfyllda med större och mindre bråttstycken, men främmande rullstenar träffas sällan i de sparsamt förekommande afbrutne och osammanhängande grusåsarna. Endast Svarteldalen är uppfylld med sand som elfven ditfört och utbredd öfver den jemnare grunden.

Bergarten inom Ö. och N. delen af Fellingsbro socken är röd granit hvilken, ofvanför Lindes Stad, sammanhänger med de granitberg som utgöra gränsen för bergslagerna och, från Ö. delen af Nora socken, fortsätta på det lägre landet till Örebro och V. stranden af Hjelmaren. Den af graniten inneslutna trakten emellan Jerle och Vedevågselfvarne till Wäringen, består endast af grå, hornblendehaltig gneis. Landthöjden Käglan, allt ifrån Dylta, utgöres af grå gneis med lager af hornblendeskiffer, alldeles enahanda med den bergart som omgifver Mälaren på ömse sidor intill Östersjön.

Det svafvelkishaltiga kvartslagret vid Dylta, jemte några stockar af kornig kalksten, äro de enda främmande inblandningar i denna bergart, bland hvilka senare den som förekommer vid Glanshammars kyrka, innehåller någon silfverhaltig blyglans.

Slättbygden i Fellingsbro och Ervalla socknar är i allmänhet betäckt med lera, men den högre

delen af denna trakt med sand och grus, hvilket senare jemväl samlat sig i de åsar som sträcka sig nedåt Hjelmaren.

Innan Kilsbergen mot S. V. närma sig gränsen af Carlskoga socken och förena sig med den Wermländska bergsträckningen, upphör den röda graniten att vara rådande och utbytes af granitgneis, som utgör bergen i Hidinge, Knista och Qvistbro socknar. Denna bergart är äfven allmän i hela den högre bergiga delen af V. och S. Nerike, samt innesluter lager af glimmerskiffer med här och der anträffade gångar af jernmalm, som brytes å Kronobergs och Kärrgrufvefälten i Qvistbro samt å Distorps i Snafunda, och Håkanstorpsfältet i Lerbäcks socken. Kornig kalksten brytes äfven längs foten af Kilsbergen, från Garphyttan i Tysslinge socken till sjöarna Multen och Björken, samt på åtskilliga ställen i Snafunda och Hammars socknar, i synnerhet vid Harje by nära Wettern.

På det bekanta Wehna Koppar- och Cobolts malmfältet i Hammars och Lerbäcks socknar, brytes malmen ur smala ådror som följa ett föga mäktigt lager af glimmerskiffer i den vanliga granitgneisen. Jordbetäckningen inom hela denna Sydliga bergstrakt består nästan endast af grus, sand och mojord jemte myror, churu mera lerblandad åt Ö. sidan mot Södermanland och Östgötha gränsen. Vestra delen af Nerikes lågland, är äfven betäckt med sand; rådande bergarten är gneisartad glimmerskiffer med anledningar till Jernmalm. Sådan brytes ock i Sanna och Hesselkulla grufvor på V. sidan af den låga granitås som går emellan Hjelmarn och Mosjön.

På den åt Öster sig utbredande Nerikes slätten träffas en s. k. öfvergångsbildning, bestående af Sandsten, Alunskiffer och Kalksten i vågräta lager, hvaraf de öfversta, Kalkstenen och Alunskiffern förra försteningar af molusker och sjöväxter. Gränsen för denna öfvergångsbildning går från Na stranden af Tysslingen i en böjd linia förbi Qvistbro kyrka till Wibysjön och derifrån, jemnsidigt med bergstrakten, genom Kumla, Skyllersta och Lännäs socknar till Hjelmaren, och begränsas på Norra sidan af den låga granitåsen nedom Örebro. Alunskiffer och Kalksten visa sig endast i det mera upphöjda och kulliga landet vid denna bildnings Vestra gräns, hvaremot hela den öfriga slätten är intagen af sandsten, med undantag endast af en, några fot uppböjd, platå kallad Hellebråten, på gränsen af Kumla, Ekeby och Skyllersta socknar, hvars öfversta lager utgöres af Kalksten.

I den fördjupning af granitberget hvari Svartån framrinner från Tysslingen till Hjelmaren, är ett särskilt lager af Sandsten inlägradt som framstryker under Södra delen af Örebro Stad, och vid Hjelmaren sammanhänges med den öfriga sandstensbildningen.

I förmodan att under detta sandstenslager träffa Stenkol, hafva borrnings-försök på 1780-talet blifvit anställda vid Nasta Söder om Örebro, men afstannat sedan flera hvarf af sandsten och lera, till 92 fots djup, blifvit genomgångne.

Jordmånen på denna bördiga slätt, som bär alla spår af en forntida betäckning af lungt vatten, består af uppslammade jordarter, förnämligast lera och mærgel, genom hvilka förr nämde grusåsar

framtråda, samt här och der utbreda sig i sandfält och kullar *).

Den jernhaltighet som i allmänhet tillhör bergen, igenfinnes äfven i de lösare, af grusade bergarter bestående jordhvarfven, och ger sig tillkänna i derur uppvällande rännillar och källor. Af de många mineralkällor här förekomma, hafva åtskilliga tillvunnit sig den uppmärksamhet att de såsom helsokällor begagnas.

I sådan egenskap är Porla källa, på gränsen af Skagershults, Wiby och Bodarne socknar särdeles anlitad, och har oaktadt sitt vilda, obehagliga läge i en sumpig mosstrakt, förvärfvat och bibehållit en stor ryktbarhet. Dess vatten anses jernhaltigare än andra helsobrunnars i riket, och i öfrigt jemugodt med de bästa utrikes begagnade. Brunnplatsen, för 40 år sedan ett otillgängligt kärr, är nu försedd med alla för en brunns-inrättning nödiga byggnader och bekvämligheter.

Loka helsobrunn i Grythytte socken, är isynnerhet anlitad såsom badinrättning för den mineraliska gyttja der finnes. Både vattnet och gyttjan skola vara starkt Svafvelhaltiga.

Adolfsberg $\frac{1}{4}$ mil Söder om Örebro besökes af Stadens inneväanare både som helsobrunn och lustställe.

I öfrigt finnas omkring 20 mineralkällor, hvilka af närboende synnerligen af allmogen begagnas.

I fråga om luftstreckets beskaffenhet, företer detta län ingen märkbar skiljaktighet mot närmast omgifvande örter under samma polhöjd. Men Lä-

*) Förestående geognostiska uppgifter äro benägit meddelade af Bergmästaren i Nora H:r C. O. Troilius.

nets sträckning i Norr och Söder $1\frac{1}{2}$ breddgrad, och dess omväxlande skaplynne från högländ till lågländ, från skogsbyggd till öppna slätter, måste tillskapa en mängd olika klimatförhållanden, hvilkas skillnad, fastän föga märkbar inom hvarje särskild trakt, dock blir påfallande vid anställd jämförelse mellan de, till afstånd och beskaffenhet, mest skiljaktige.

Man har funnit att en ökad nordlighet af en grad, och en höjd öfver hafvet af 250 till 300 fot, hvardera lika, eller med en half thermometergrad nedsätta luftens medeltemperatur för året. I följe deraf kan antagas, att medeltemperaturen för Örebro är, i det närmaste, den samma som för Westerås, eller $5^{\circ}38'$; ty den förras Sydligare läge uppväges af dess större höjd öfver hafsytan, och båda dessa Städens belägenhet invid ett större vatten äfvensom beskaffenheten af deras omgifningar, äro så lika, att någon inverkan af lokala skiljaktigheter icke kan förmodas.

Länets Nordligaste trakter eller öfra delarna af Hellefors, Julsjö och Nya Kopparbergs socknar, ligga omkring 800 à 900 fot högre än Örebro med dess omgifningar. Så väl häraf som af dessa nejdens större polhöjd, bör årets medeltemperatur der kunna antagas att vara vid pass 4° , eller $1\frac{1}{2}$ grad lägre än i trakten kring Örebro och Hjelmaren. Efter samma beräkning bör medeltemperaturen kring sjöarna Kermen och Wåtsjön m. fl. i bergstrakten af Hidinge socken, vara omkring $4^{\circ}52'$, och på den högre Tiveden $5^{\circ}23'$; således i Kilsbergen mitt för Örebro $\frac{3}{4}$ och å den Sydligare Tiveden $\frac{1}{4}$ grad lägre eller kallare än på slätterna kring Hjelmaren.

Men

Men dessa temperaturskillnader utmärka icke växlingen i värma och köld under olika årstider, och undergå dessutom mångfaldiga förändringar genom lokala förhållanden. Bergstrakternas vidsträckta skogar och kärr, och slätthyggdens låga vattendränkta fält, föranleda till betydliga afvikelser i den naturliga klimat-ordningen; och sträckningen af högländets dalgångar i riktning mot de ofvanliggande fjällen, gör kölden och värmen inom dessa nejder, till stor del beroende af vindarnas ombytthet. Också företer luftstrecket i de öfversta bergslagerna ett uttryck af Nordlighet, som starkt afbryter mot det mera tempererade på den låga slätthyggen.

Gradskillnaden emellan köld och värme är större i dessa trakter; vintern mera jemn och långvarig än på lågländet; den sena våren är blott en hastigt öfvergående strid emellan sommar och vinter och följes af uthållande nattfroster som tidigt om hösten återkomma. Isen på de iustängda skogsjöarna är ännu farbar, då Hjelmaren redan är öppen för segelfarten.

Ju närmare gränsen emellan berglandet och slätten, desto mindre blir klimat-skillnaden dem emellan, utan att någorstädes alldeles upphöra. I trakterna af Nora och Linde börja åkerbruk och vårsådd vanligen 10 till 12 dagar tidigare än i de öfra bergslagerna, men likväl 3 à 4 dagar senare än kring Hjelmaren.

Åfven å Kilsbergen och landtryggen i Lekebergs bergslag, äro vinter och slädföre långvarigare och såningstiden senare än på slätten, ända till 6 à 8 dagar; och då, längre ned, bergen utbreda och

sänka sig, möta Skagershults kärr- och mässtrakter, utgörande frostnästen som långt inpå sommaren kvarhålla och sprida kölden kring sina omgifningar. Samma förhållande visar sig äfven i de stora kärrfyllda skogstrakterna på Tiveden, äfvensom på landthöjderna kring sjöarna Tisarn och Sottern; sjelfva slättbyggen lider icke sällan af de frostdimor som spridas från de många, der varande sumpiga ängstrakter.

Den märkliga olikhet i skaplynne och luftstreck som råder emellan slättbyggen och bergsbyggen, röjer sig äfven i beskaffenhet och antal af der befintliga vext-alster.

Nerikes slättland innehåller de flesta af de vextarter som i allmänhet tillhöra Mälardalen, med undantag likväl af strandvexter och sådana som åtfölja Östersjöns kuster, såsom Skogsbindan, Smultronklöfvern *) m. m. fl. hvaremot åtskilliga, för kalkbildningen egna vextformer här förekomma, såsom: Orchider, Lathyrer, Fogelbär, Skogsstaf, Sötkloarter **) m. fl.

Det egentliga höglandet har deremot en egen, till skogsbyggd hörande, nordlig vegetation som icke tillhör slättbyggen, men hvaraf åtskilliga arter utbreda sig åt Söder, längs Kilsbergen och landtryggen, till Skagershults mässtrakter och de vidsträckt skogarna på Tiveden. Några och trettio arter af denna vegetation stanna inom de öfra

*) *Convulv. sepium*, *Trifol. fragiferum* &c.

**) *Orchis morio*, *Lathyrus hetherophyllus*, *Prunus Avium*, *Pedicularis sylvatica*, *Astragalus glycyphyllus* &c.

bergslagerna, såsom: Dvärgbjörken, Klotstarren, vissa arter af Säf, Ångsdun, Pil m. fl. *).

Antalet af fullbildade vextarter, Phanerogamer, uppgår i landskapet Nerike till 568 **), men i de Norra bergslagerna, hvilkas jordmån och vextlighet närmast likna Dalarnas, hinner detta antal troligen icke öfver 400. Nära 200 af slättlandets vexter saknas i de högre bergstrakterna; somliga utestängas derifrån af landets skogrikhet, andra åter finna på slätten den nordliga gräns hvaröfver de här icke förmå framtränga.

Eken som frodas på slättlandet, synnerligen kring Hjelmaren och dess Södra strand, är sällsynt, äfven i de Södra skogstrakterna, och upphör alldeles öfvanför Nora och Linde. Alm, Ask, Lind, Lönn, Oxel, Hassel m. fl. förekomma endast såsom odlade, i de öfra bergslagerna, och den på slätten allmänna Klubb-alen, uttränges der af den mera Nordliga Grå-alen. Vildapel, Björnhallon, Måbärs- Stärkbärs-Berberis- och Haggstornbuskar trifvas icke öfver slättbyggens Norra gräns.

Af örter och grässlåg som öfvanför denna gräns dels saknas, dels sällsynt förekomma må några få

*) *Betula nana*, *Carex globularis*, *Scirpus caspitosis*, *Eriophorum gracile*, *Salix hastata* &c.

Någon botanisk undersökning af den del af Westmanland som hör till Örebro län är veterligen icke gjord, endast öfver den inom Westerås län belägna Skinskattebergs socken, hvars Flora (i Hisingers anteckning i Physik och Geognosi, 1831) här blifvit begagnad, under förutsättning af en likartad vegetation i förevarande Bergstrakter, såsom en följd af deras likhet i läge, ytbildning och naturlig beskaffenhet.

**) Nerikes Flora af Gellerstedt, 1831.

anföras såsom: Lungört, Nässelklocka; Flockört, Stjälkborre, Ängsgubbar, Natt och dag, Stallört, Backväpling, Gråbo, Backstarr o. s. v. *).

Örebro län består, i afseende på styrelse och uppbörd, af 4 Fögderier: Östra och Vestra Nerikes, Lekebergs och Carlskoga, samt Nora och Lindes, hvilka äro underdelade i 17 Länsmans-districter.

I Juridiskt hänseende består länet af ett helt och delar af 2:ne Lagmansdömen eller Lagsagor. Nerike jemte Fellingsbro härad utgör en egen Lagsaga; Länets andel i Westmanland, med undantag af Fellingsbro härad, hör till Westmanlands och Dalarnas, samt Carlskoga härad till Wermelands Lagsaga. För lagskipningen på landet i första instans finnas 3 Domsagor, utgörande 16 härader, hvartdera ett Tingslag samt, oberoende af dessa, 2 Bergmästardömen med 8 bergsfögderier eller bergstingslag **).

Länets 4 Städer hafva hvardera sin särskilda Jurisdiction.

I kyrkligt hänseende hör länet till 4 Biskopsdömen eller Stift, nemligen: de 5 häraderna af Westmanland till Westerås Stift; Nerike till Strengnäs

*) *Pulmonaria officinalis*, *Companula trachelium*, *Thorilis anthriscus*, *Marrubium vulgare*, *Melampyrum cristatum*, *Melampyr. nemorosum*, *Ononis arvensis*, *Trifolium montanum*, *Artemisia campestris*, *Carex montana* &c.

**) Till Askersunds bergstingslag af Nora och Lindes Bergmästardöme, hör hela Skaraborgs län med en del af Elfsborgs län; deremot hör Carlskoga bergslag Vester om Svartelfven och Mückeln, under Wermelands Bergmästardöme.

Stift; de 2 socknarna af Wermeland, till Carlstads Stift, samt en mindre del af Länet förenad med Regna socken i Östergöthland, till Linköpings Stift. Kyrkoärenderna äro inom länet fördelade på 7 Prosterier eller Contracter, (hvaraf ett ligger till en del inom Wermeland), hvilka innehålla 4 Stadsförsamlingar och 36 Pastorater, bestående af 60 socknar och sockendelar.

Den militära indelningen rättar sig efter landskapen, så att af Nerikes Regemente hufvudstyrkan, 474 man, är roterad i Nerike och de öfriga i Wermeland, samt af Westmanland 55 man inom de till Landslag hörande socknarna af länets andel i Westmanland. Hela länet, med undantag af bergslagerna, är dessutom indelt till underhåll af 335 man af Lif-Regements Hussar Corps.

Ländets urgamla indelning i Härader är, till namn och gränser oförändrad, och öfverensstämmer såväl med Länsindelningen i Fögderier och Länsmans distrikter, som med den Juridiska i Domsagor och Tingslag; så att flera eller färre ostyckade härader utgöra ett Fögderi och en Domsaga, och hvart härad består af ett Länsmansdistrict och ett Tingslag; endast med den skillnad att Wester-Nerikes Domsaga innefattar 2 fögderier och att Kumla härad är deladt emellan 2 Länsmän.

Deremot söker man förgäfves någon reda och öfverensstämmelse i den Kyrkliga, af de förra aldeles oberoende, indelningen, lika litet som i Länets omfång och gränser, hvilka med de öfriga Förvaltnings-områdena hafva ingenting gemensamt. Så t. ex. är Lekebergs Härad deladt på 2 Prosterier och består af 7 socknar, alla så styckade, att

somliga höra till 2, andra till 3 särskilda Fögderier, Länsmansdistricter, Häradar och Tingslag, och af dessa socknar, ligger Annexet Nysund till hälften inom Carlstads län, der också Modersamlingen Rudskoga samt Contractet Wisnam hvartill detta Annex hör, äro belägna.

Af Fellingsbro Pastorat, tillhörande häradet af samma namn, ligger en del inom Åkerbo härad af Westerås län, samt en mindre del inom Lindes härad.

En liten del af Ramsbergs socken är belägen i och tillhör Skinskattebergs härad af Westerås län, hvaremot $\frac{1}{2}$ mantal af Skedvi socken i sistnämde län ligger inom Örebro län och hör till Fellingsbro Länsmansdistrikt och tingslag.

Likaså har Wingåker socken i Södermanland ett halft hemman som ligger i Örebro län och hör derunder i administrativt hänseende. Samma förhållande är med Regna socken i Linköpings län, hvaraf en del, kallad Regna skaten, är belägen i Örebro län, dit den äfven hör i fråga om styrelse och uppbörd, men lyder i kyrkligt hänseende till förstnämde län och Linköpings stift. Ett mantal hörande till Bo Capell-socken i Örebro län, är belägit i Finspångs härad af Linköpings län, hvaremot ett mantal af Tjellmo tingslag hör till förenämde Bo socken; flera oformligheter att förbigå.

Länet innehåller följande hemman af olika Cameral-natur, äfvensom lägenheter af särskilda slag:

	Förmed- lade Mantal.	Lägen- heter.	Uppskatt- nings värde.
Frälse	Frälse Säterier . . .	105,25	654,037
	Rå- och Rörs hemman	9,00	29,103
	Frälse o. Frälse skatte d:o	674,82	2,490,789
	Bergsfrälse d:o	23,15	101,958
Krono	812,22 3,275,887		
	Berustade Säterier . .	54,00	256,457
	Kronohemman . . .	15,32	38,390
	d:o Bergsmans d:o	278,82	1,220,593
	d:o Rusthålls d:o	10,35	29,794
	Militie Boställs d:o	72,30	243,365
	Civile d:o d:o	17,70	65,777
	Ecclesiast. d:o d:o	59,98	211,840
Skatte	Academ. o. Hospitals d:o	2,30	11,220
	511,03 2,077,436		
	Skattehemman . . .	708,00	2,500,543
	Bergsmans d:o	460,79	1,985,480
Särskilt skattlaggde, bebyggde och obebyggde Utjordar, Urffällar, Torp m. fl. afsöndrade Jordlägenheter	Skatte Rusthålls d:o	309,82	1,072,270
	Recognitions Skogs d:o	35,58	79,090
	1514,19 5,637,383		
Oskattlaggde d:o d:o, hvaribland			
864 Hussar- och Soldattorp .		873	160,220
Backstugor		3084	78,190
Helsobrunnar		2166	
Kronoparker, Härad-Älmännin- gar		2	10,000
Skattlaggda fisken		12	
Tull mjölkvarnar		4	
Husbehofs d:o		108	304,773
		451	7,990
Öfverföras	2837,44		11,551,879

	Förmed- lade Mantal.	Lägen- heter.	Uppskatt- nings värde.
Öfverförde	2837,44	— —	11,551,879
Tull Säggvarnar	— —	31	16,037
Hushofvs d:o	— —	80	6,005
Stampar	— —	2	625
Pappersbruk	— —	2	15,000
Tegelbruk	— —	23	35,900
634,740			
Silfververk	— —	1	5,000
Kopparverk	— —	4	24,510
Masugnar och hyttor *)	— —	70	101,348
Stång- och Ämnesjerns hamrar	— —	63	2,770,963
Jernmanufaktur d:o	— —	31	326,390
Svafvelbruk	— —	1	40,000
Alunbruk	— —	1	55,000
Koboltsverk	— —	2	13,750
Rödfärgs och Vitriols d:o . . .	— —	4	10,667
Kalkugnar	— —	17	23,500
3,371,123	2837,44		14,996,574
Tillkommer:			
Städerna	— —	— —	1,039,258
Städernas jordegor	37,89	— —	329,868
1,369,126			
Total Summa	2875,33	— —	16,365,700

Länets folkmängd utgör (enligt Tabell-Commissionens senaste berättelse för 1836—1840), 125,061 personer, eller 60,348 mankon och 64,713 kvinnkon.

*) Bergsmanshyttorna äro till värde, äfvensom till taxering, upptagna bland Bergsmanshemmanen, och kunna således icke derifrån särskiljas.

Häraf äro bosatte i Städerna 6,719 och på landsbyggden 118,342, så att Städernas folkmängd förhåller sig till landets som 1 till 17,6.

Fördelad öfver hela länet utgör befolkningen 1579 personer på quadratmilen; men är mycket olika inom särskilda trakter: I Östra Nerikes fögderi bo 2,302 menniskor på qv. milen; i Vestra Nerikes 1,700; i Lekebergs och Carlskoga 1,100 samt i Nora och Lindes 1,003, Städernas folkmängd oberräknad. Ännu större visar sig skillnaden vid jämförelse mellan mindre distrikter: Trakten kring Örebro, eller Ånsta, Långbro och Almby socknar, har 3,355 menniskor på qv. milen. Edsbergs och Hackva socknar 3,410; Mosås och Täby, Ekeby och Gällersta m. fl. af slättbyggdens socknar 3,000 till 3,200; hvaremot Ramsbergs har 882, Grythytte 852, Skagershults 767 och Hellefors endast 609 personer på quadr. milen.

Hushållens antal uppgår: i Städerna till 1,280 och på landsbyggden till 21,942, således öfver hufvud 27 personer på 5 hushåll.

Årligen ingås i medeltal 835 äktenskap, och antalet af gifta personer förhåller sig till hela folkmängden: i Städerna som 1 till 5 och på landsbyggden som 1 till 3.

Under åren 1836—1840, har folkstocken tillvuxit, i Städerna med 291 och på landet med 3,240, som för hela länet gör 3,531 eller nära 0,6 procent om året. På samma tid hafva årligen blifvit födde 3,632 och döde 2,575, öfverskottet således 1,057, och de förras antal till de senares som 141 till 100. Antalet af årligen födde förhåller sig till hela folkmängden; i Städerna som 1 till 37 och på lands-

byggden som 1 till 32. Af 100 barn äro i Städerna 19 och på landsbyggden 6 oäkta. Af mankön födas i medeltal på landet 8 à 9 procent flera än af qvinnkön, och i Städerna 2,1 procent färre. I Städerna dör årligen en person af 37, men på landet en af 50 *).

Dödligheten visar sig öfvervägande på mankönets sida från första lefnadsåret, så att redan emellan 15 och 20 års ålder, nummerären af båda könen blir någorlunda lika; men efter denna ålder minskas antalet individer af mankön så betydligt, att af hela folkmängden mankönet på landet uppgår till 95, men i Städerna till endast 74 procent af qvinkönet.

Bland 100 personer befinna sig vid pass:

38 inom åldern af 1 till 15 år.	
9 à 10	„ „ „ 15 — 20.
7 à 8	„ „ „ 20 — 25.
6 à 7	„ „ „ 25 — 30.
12 à 13	„ „ „ 30 — 40.
10 à 11	„ „ „ 40 — 50.
7 à 8	„ „ „ 50 — 60.
4 à 5	„ „ „ 60 — 70.
2 à 3	„ „ „ 70 — 80.
$\frac{1}{2}$	„ „ „ 80 — 90.
$\frac{1}{10}$	„ „ „ 90 — 100.

*) Det senaste qvinquennium visar sig för folkökningen särdeles ofördelaktigt i jemnförelse med det föregående. De föddes antal var 277 mindre och de dödas 173 större, och folkökningen utgjorde ej hälften af den under 1831—1835. Nativiteten var på landet till mortaliteten som 7 till 5 men föregående 5 åren som 8 till 5, och i Städerna var mortaliteten öfvervägande, så att den folkökning Städerna vunnit, endast härrört af inflytningar.

Folkmängdens på landsbyggden fördelning efter yrken och näringsfång, kan icke noggrant bestämmas, ej en gång med ledning af de uppgifter Tabellverket erbjuder, ehuru utförliga dessa i många afseenden synas vara. Landets hufvudnäringar, jordbruk och bergsbruk idkas ömsevis af samma personal; Bergsmannen sköter sitt jordbruk i bredd med grufbrytning och hyttebruk; bonden biträder i flera än ett afseende till grufve- och bruksdriftens underhållande. Antalet af vid grufarbeten ensamt selsatte kan icke antagas öfver 11 à 1200 personer, till $\frac{3}{4}$ qvinnor, och ungefär lika antal ständiga arbetare kan beräknas för Jern och Kopparverken samt öfrige till bergsbruket hörande verk och inrättningar.

Embets- och tjänstemän i alla grader af Ecclesiastik- Civil- och Militaire-Staterna, med deras familjer och enskilda betjening utgöra vid pass $3\frac{1}{2}$ procent af hela befolkningen, likväl bland Militaire Staten inberäknade soldater hvilka, större delen af året, äro vid Jordbruk arbetande. Handlande, Fabriksidkare, Handverkare jemte betjening, lärlingar och arbetare, samt Ståndspersoner, ur tjänst gångne, som nedlagt sin rörelse, samt deras familjer och dem i öfrigt tillhörande personal, kunna anses till omkring 13 $\frac{1}{2}$ procent. Fattigpersonalen utgör 3 procent; återstår således omkring 80 procent af befolkningen som tillhöra eller idka Jordbruk och Bergsbruk med dit hörande binärningar.

Till Folkbildningens befordrande finnas Skolor i de flesta socknar på landet, men i allmänhet med lärare utan all skicklighet och annan kallelse än det egna behofvet; hvadan ock undervisningen för allmogens barn inskränker sig till nödtorftig inläsning jemte inhämtandet af Cateches-lexor, och på

sin höjd till någon skrifning och räkning. Åtskilliga Skolor med skickliga lärare hafva likväl, under senare åren, tillkommit, merändels stiftade och underhållne af enskilte, för folkbildningen nitälskande gods- och bruksegare *).

Allmogens välvilja för sådana läro-anstalter och dess benägenhet att dem begagna, är också i ett synbart tilltagande, der ej lokala hinder i förening med medellöshet, står mot dessa böjelser i strid; och det är nu mera icke sällsynt att se den förmögna allmogens barn besöka Städernas Skolor, särdeles Trivialskolan i Örebro.

I vidsträckta socknar, der hemman och bo-städer äro aflägsset från sockenskola belägna, kan en sådan icke begagnas utan att skolbarn för hela läs-terminer vid skolan underhållas; men sådant öfver-stiger de flesta föräldrars förmåga, hvarföre allmo-gen förnämligast anlitar s. k. ambulatoriska, kring-vandrande lärare som, inom byar eller mindre di-strikter, turvis meddela barnundervisning, der denna ej af föräldrarna sjelfva ombesörjes.

Under sådana förhållanden kan man ej hos allmogen vänta den bildning som vinnes genom studier; men man finner en hjälplig kunskap i Re-

*) I de till Strengnäs Stift hörande 44 socknar af Nerike finnas 24 s. k. fasta Skolor, hvaraf 5 eller 6 med vexel-undervisning, samt 19 s. k. ambulatoriska Skolor. I den delen af Länet som hör till Westerås Stift lära finnas 3 fasta och 8 ambulatoriska Sockenskolor, samt i Carlskoga Soc-ken inom Carlstads Stift en Vexelundervisnings Skola.

Vid Dalkarlsbergs Grufvefält i Nora socken stiftades år 1834 en Folkskola som underhållles hufvudsakligen med räntan af en s. k. besparingsfond, bildad af Grufuarbetar-nas årliga, till belopp fastställda, tillskott.

ligionens läror, sådana de af Presterskapet fram-ställas; en traditionel, ej sällan genom läsning upp-arbetad, bekantskap med fäderneslandets historia, lagar och samhällsinrättningar; förstånd och skarp-sinnighet i bedömandet af allmänna förhållanden, och en vettgirighet, en aktning för kunskaper, som antyda en framskridande förståndsodling, hvaraf den goda påföljd redan förmärkes, att missbruket af starka drycker blir allt mer och mer sällsynt bland den uppvoxande ungdomen.

Folklynnnet inom detta Län företer icke några utmärkande egenheter, till skillnad från omgifvande orter; dock finner man i detta afseende en icke obetydlig olikhet inom bergstrakterna och slättbygg-den. I följd af lefnadsförhållanden och näringsfång är bergsbon djerf, verksam och fyndig. Han sak-nar icke anlag till slöjd- och konstfärdighet, men han öfvar dem icke utan behof, han föredrar våg-samma, lifsfarliga företag. Den rika bergsmannen klär sig efter förfäders bruk i samma tarfliga soc-kendragt som den fattige, men i hans hus råder vällefnad och ofta öfverflöd, jemte sträfvet att härma Ståndspersoners bruk och lefnadsvaror. Slätt-bon är i allmänhet arbetsam, tarflig och förnöjsam, men saknar alldeles håg och händighet för slöjder, och i ogynnsamma år tager han hellre sin tillflygt till en liknöjd försakelse än till ansträngd verksamhet.

I allmänhet är länets allmoge känd för sedlig-het, laglydnad och redlighet. Grofva brott som ut-märka inrotad last och vildsinne äro sällsynta och i aftagande, hvaremot stölder och snatterier ofta fö-rekomma och öka sig årligen, särdeles sådana år då missvext eller arbetslöshet ökar fattigdomen bland de arbetande klasserna.

Antalet af för brott sakfällde personer har, i medeltal för 10 år, årligen utgjort: på landsbyggen 81 och i Städerna 37, men finnes, ehuru ömsom stigande och fallande dock vara i tillväxt; så att antalet af sakfällde brottslingar förhöll sig

till hela folkmängden år 1831 år 1840

På landsbygden som 1 till 1840 1 : 1301.

I Städerna 1 : 168 1 : 153.

I hela Länet 1 : 1136 1 : 960.

hvaraf synes att brottslingarnas antal i förhållande till folkmängden ökat sig p. m. med ungefär 2 procent om året.

Den jordbrukande allmogen har i allmänhet sin nödtorftiga utkomst, vid ett inskränkt hemmansbruk och genom tillfälliga biförtjenster. Större samlad förmögenhet har den sällan, men antalet af väl bergade och förmögna är betydligt i nästan alla delar af länet. Inom bergslagsorterna är välmågan mer allmän och verklig rikedom bland bergsmännen ingalunda sällsynt *), ehuru ombytlig och af bergsbrukets föränderliga conjuncturer beroende.

Under de 5 åren 1836—1840 har beloppet af hos allmogen utsökta fordringar, med årlig minskning, nedgått från 108,000 till 58,000 R:dr **), men deremot ökat sig hos de öfriga Ståndsklasserna från

*) I Nora och Jeraboås socknar finnes en nästan otrolig rikedom. Den rikaste bland de rika, en Bergsman, alltid klädd i den enkla sockendräkten af vadmal, skall ega en förmögenhet af omkring en half million R:dr B.co. (Uppgift från orten).

***) I följd af 1840 års missväxt uppgingo utmätningar hos allmogen å nyo till den betydliga Summan af 125000 R:dr.

40,000 till 50,600 R:dr. Värdet af utmätningssvis allmogen afhäänd jordegendom, hvilket i den s. k. landslagen de föregående 9 åren uppgått i medeltal till en procent af värdet utaf frivilligt försålde fastigheter, utgjorde år 1841 endast 0,7 procent deraf. På samma tid har fastighetsvärdet, utgörande i medeltal 9,160 R:dr; stigit från 8,000 till 11,660 R:dr som år 1841 utgjorde medelpriset för ett mantal, och Skatte-allmogen har genom köp från de öfriga Ståndsklasserna ökat sin fasta egendom med ett värde af nära 17,000 R:dr om året.

I bergslagerna der mycken fattigdom förekommer i bredd med stor rikedom, öfvergå de fattigare bergsmännens små och skuldsatta hemmansdelar i myckenhet, ej endast till rikare bergsmän utan ock till Adels och Ståndspersons-klasserna; så att under åren 1833—1841 bergsallmogens besutenhet på detta sätt minskats öfverhufvud med 13,500 R:dr om året. Värdet af utmätt fast egendom har på samma tid i medeltal årligen uppgått till 7 procent af värdet utaf frivilligt försålde fastigheter, och utgjorde 1840 ända till 14 procent deraf. Bergsmanshemmanens öfverflyttning från allmogen till de öfriga Ståndsklasserna, bevisar likväl icke alltid obestånd eller tilltagande fattigdom. Den inträffar företrädesvis och till högsta värdebelopp under de år bergshanteringen är mäst låfvande, och föranledes af stegrade vinst-beräkningar hos rika bruks och bergverksegare, hvilka tillhandla sig bergsmanshemman, offta till öfverdrifvit pris som lockar mindre förmögne bergsmän till försäljning af sina fastigheter.

Försäljningsvärdet på mantalet af bergsmanshemman har också under åren 1833—1841 uppgått

i medeltal från 7,140 till 10,080 R:dr och utgjorde 1838 icke mindre än 17,665 R:dr *).

Att den besutna allmogen befinner sig i ett jemnt framskridande välstånd kan med temlig säkerhet antagas; hvaremot de hvilkas hemman äro styckade i alltför små delar, betungade med s. k. undantag eller försvagade genom afsöndringar, med möda lifnära sig af sitt inskränkta jordbruk och städse strida med armodet som tillvexer och håller jemna steg med den till ytterlighet drifna, allmänt öfverklagade, hemmansklyfningen. Sämst lottad är likväl den talrika folk-klass som, i egenskap af Statorpare, backstugusittare och inhysesshjon, lefver af en tillfällig arbetsförtjenst som för dagen förtäres, och som ofta uteblifver eller blir otillräcklig under missväxt och dyr tid, då en stor del af denna folk-klass med en vanligen talrik afföda, förfaller i uselhet, nöd och brott. Men begäret att undandraga sig husbonde-uppsigt och blifva sina egna, jemte lättja och tanklöshet öka årligen denna arbetsklass och föranleda till städse ökade bosättningar, hvadan ock backstugor, Stat-torp och inhyses lägenheter efterfrågas med begärlighet, under det hemman ej sällan äro åboledige.

År 1840 var antalet af arbetsföre backstugu- och inhysesmän 2,310 och af vanföre 732. Härtill kommer: Hustrur 2,372, Enkor 1,302 samt barn under 10 år 2,906; så att hela backstugu och inhyses personalen utgjorde 9,622 eller $\frac{1}{13}$ af hela folkmängden.

Antalet af i fattighus och hos enskilte underhållne fattighjon samt upptagna fosterbarn uppgick vid samma tid till 3,446.

De

*) Justitie Statsministrernas Embets Berättelser för åren 1831—1840.

De reglerade fattigafgifterna, som i födoämnen och, till någon del, i penningar af socknarna utgöras, uppgå p. m. till 31,660 R:dr om året, hvar till kommer inkomsten af donerade fonder m. m. vid pass 4,400 R:dr eller tillsammans 36,060 R:dr, med hvilken Summa legal fattigförsörjning och barnavård bestridas. Årliga kostnaden för hvarje underhållstagare går således till 10½ R:dr.

Hvar samhälls-medlem bidrager dertill med omkring 13 skillingar, och på hvart mantal belöper sig 10¾ R:dr, likväl med mycken olikhet inom särskilda socknar, så att i somliga detta bidrag uppgår till 4 à 5 R:dr men i andra till 5 à 6 gånger denna Summa.

För de fattigas understöd behagade H. K. H. Kronprinsen år 1813 anslå en Summa af 5,000 R:dr, hvilka genom upplupna räntor och tillkomna donationer, nu utgöra en fond af omkring 12,000 R:dr. Af denna fond, som icke bland förutnämde fattigmedel är anford, hafva hittills räntefria lån blifvit i socknarna utdelade till inköp af råämnena, genom hvilkas förädling arbetsförtjenst kunnat åt fattiga beredas.

Årliga bidrag af omkring 400 à 450 tr spanmål, till fattigförsörjning, till Skolbarns underhåll m. m. lemnas äfven af sockenmagasinerna, hvaraf i länet finnas 44, med en samfäld fond af 10,690 tr spanmål samt 3 à 4,000 R:dr i penningar.

Wiby socken har en egen Sparbank som stiftades 1834. Dess fond utgjorde vid 1836 års slut 1,334 R:dr.

Naturen erbjuder detta Läns innebyggare många och rika hjälpmedel till bergning och välmåga,

Statistiska uppgifter om Örebro Län.

men påkallar ock en kraftfull industriell verksamhet, en städse fortgående näringsomtanka och idoghet för att dem tillgodogöra.

Jordbruket, i förening med Ladugårdsskötseln, utgör, i det egentliga Nerike hufvudnäringen och, på slättbyggden, den enda. Det gynnas af en i allmänhet bördig jordmån, af ett för afsättning fördelaktigt läge, angränsande till sädesbehöfvande bergslager och skogsbygder, och af beqväma transporter på goda vägar och segelbara sjöar: men denna näring mötes ock af ett mäktigt hinder för sin fortkomst, i den sidländhet och vattensjuka hvaraf slättbyggden flerstädes besväras.

Att detta onda kan afhjelpas, ehuru genom stora och samfalta ansträngningar är likväl, genom skedda undersökningar, ådagalagdt, och man anser, måhända icke utan grund, att den odlingsbara jordrymden å Nerikes slätter, skulle dymedelst kunna mer än fördubblas. Åtskilliga arbeten i den vägen äro också, de senare åren, af enskilte godsägare dels utförde dels förberedde. Sjöarna Sottern i Askers och Lången i Örebro härad hafva blifvit sänkta, den förra genom en ny affallskanal för vårvattnet, den senare genom flyttning af en vid sjöns utlopp belägen qvarn, hvarförutom kärr- och mässtrakter af betydlig vidd blifvit, på flera ställen i länet, uttorkade och odlade. Förslag är uppgjort att sänka Mosjöns vattenyta med 6 fot, hvarigenom 5,000 Tunland mark af utmärkt beskaffenhet skulle bli odlingsbara; likaså att genom flyttning af Göthawi qvarn och Svartåns uppränsning, uttorka de vattendränkta stränderna deraf, i en half mils längd ofvanför denna qvarn. Ett dylikt för-

slag rörande Tysslingesjöns sänkning, läser ännu vara på rättegång beroende.

Fråga har äfven varit väckt att sänka vattenytan i Hjelmaren eller öppna en afledning för dess öfversvämningar vårtiden. Genom en sådan åtgärd skulle den vidsträckta kärtrakten emellan Mosjön och Hjelmaren blifva tillgänglig för odling och en vidd af öfver 20,000 Tunland å de låga, mer och mindre vattendränkta stränderna af sistnämde sjö blifva förvandlade till fast mark, dels inom Nerike, dels inom Södermanland. Detta storartade förslag har likväl inom orten rönt ett oväntadt motstånd, och kommer sannolikt länge att motarbetas.

Att landtbruket går framåt, om ej med stora, dock med säkra steg, lider intet tvifvel. Nya landvinningar af förut oduglig mark tillkomma med hvarje år, i bredd med ett förbättradt brukningsätt af den redan odlade jorden, och ej mindre de större godsägarna än bemedlade Ståndspersoner i allmänhet använda sin tid, sina kunskaper och sina tillgångar, till landbrukets rationella behandling.

I fråga om nyodlingar i stor skala, om ordnade vaxelbruk, förbättrade åkerbruks-metoder och redskap m. m. kunna anföras: Bysta, Boo, Carlsund, Kåfö, Dylta, Frötuna, Fröswidal, Klockhammar, Mark m. fl. egendomar, hvilkas ägare faktiskt visat hvartill jordbruket i denna del af Riket kunnat komma genom omtanka och nödiga förlager, och hvartill det i framtiden kan uppdrivas.

Äfven i allmogens jordbruk förekomma förbättringar hvartill spåren visa sig i jordens omsorgsfullare dikning, i användandet af trädesjord

till odling af foderväxter o. s. v. Allmännast vidhänger dock allmogen den gamla metoden af åkerns trädande hvart annat samt, på några ställen, hvart tredje år, och det måste erkännas att Nerikesbonden, såsom Åkerbrukare, icke förmår hålla sig i jernbredd med sina grannar i Södermanland och Östergötland.

I länets bergslager, der jordbruket upphör att vara hufvudnäring, nyttjas allmänt det s. k. Fahlbruket, egentligen lämpadt efter behofvet af en stor fodertillgång, för de många och svåra körslor som vid bergsbruket förekomma. Detta, för ortens naturliga beskaffenhet och för dess hufvudnäring, lika förmånliga brukningssätt, har äfven spridt sig, ej endast till angränsande skogsbyggder, utan ock till flera trakter i landslagen, och befordrar allestädes ej mindre ladugårdarnas förökning än sjelfva åkerjordens större bördighet.

I medeltal af föregående 5 år räknades:

	År 1822.	År 1843.
Utsäde af Spanmål Tr	42,307	47,922
af Potates *)	14,363	22,650
Afkastning efter afdrag af utsädet		
af Spanmål „	178,841	235,658
af Potates „	72,324	147,070
Behållen förökning af utsädet:		
af Spanmål . . . gång.	4,2	4,9
af Potates . . . gång.	5	6,5

hvaraf visar sig att afkastningen af Spanmål efter 20 år ökat sig med en fjerdedel och af Potates

*) Enligt uppgifter till Tabell-Commissionen ansågs utsädet år 1816 vara af Spanmål — 38,388, och af Potates 8,020 Tunnor.

blifvit fördubblad, en följd ej mindre af ett utvidgadt än af ett till brukningssätt förbättradt åkerbruk.

Af denna afkastning, hvori Städernes icke är upptagen, räknades:

	Spanm.	Potates
	T:r	T:r
På ett mantal i allmänhet . . .	80	52
— — d:o Säteri	113	50
— — d:o Frälse	72	35
— — d:o Kronoskatte . . .	85	40
— — d:o Bergsmans hemman	65*)	60
På samtliga lägenheter, torp m. m.		
samt backstugor	10,450	30,800

Af Spanmåls-produktionen utgör Hvete 2, Råg 54, Korn 6, Hafra, (hvaraf en del med blandning af Korn), 35, samt Årter 3 procent, likväl med mycken olikhet i särskilda orter. I Östra Nerike och i allmänhet i Sädesorterna uppgår höstsädet (hvaraf $\frac{2}{3}$ Råg och $\frac{1}{3}$ Hvete) till mer än 60 procent; hvaremot vårsädet, till det mästa bestående af Hafra, utgör, i Nora och Lindes Fögderi 72, samt i Lekebergs och Carlskoga Fögderi ända till 83 procent af hela utsädet.

Om länets hela produktion, Städernas inberäknad, fördelas efter folkmängden, så uppkommer en behållning på hvar person: för år 1822 år 1843
af Spanmål Tr 1,7 — 1,9.
af Potates — 0,7 — 1,2.
som visar att produktionen tillvuxit i ett större förhållande än folkmängden, synnerligen den af Potates, som starkt tilltager i bergslags- och skogs-

*) Hvaraf likväl $\frac{1}{3}$ består af Hafra.

orterna, och öfverallt der den af jordmån och utrymme gynnas.

Efter vanlig beräkning af 2½ T: a Spanmål på person, skulle länets årliga förbrukning deraf (efter 1840 års folkmängd) uppgå till 312,600 Tunnor, och det uppgifna beloppet således röja en brist af omkring 76,940 Tunnor, hvilka från andra orter skulle anskaffas. Men en sådan brist visar sig icke i verkligheten. Afsättningen af Spanmål till Werme-lands bergslager och af bränvin till Hufvudstaden, motsvarar vanligen, om ej öfverstiger, beloppet af den Spanmål som från angränsande provinser afyttras inom länet. Det är allmänt känt att en medelmåttig äring fullkomligen uppfyller länets Spanmåls-behof, eller att öfverskottet i de sädesrikare trakterna ersätter bristen i de sädesbehöfvande *). I den mån afkastningen öfverstiger medel-

*) Huru Sädesproduktionen, vid vanlig årsväxt, inom särskilda Häradar och Socknar förhåller sig, med hänseende till behof och förbrukning, kan någorlunda bedömas af följande, inom orterna inhämtade uppgifter:

Öster Nerikes fögderi.

Fellingsbro härad säljer vid pass hälften af sin produktion; Fellingsbro socken dock mer än Näsby och Ervalla. Glanshammars härad ½. Örebro härad likaså; dock med undantag af Axbergs, Kils och Tysslinge socknar, hvilka hafva föga att aflåta. I Askers härad kunna Mellösa samt Norra delarna af Askers och Lännäs socknar afyttra ½, men de Södra delarna af sistnämnde socknar intet. I Skyllersta härad kunna Ekeby, Gällersta och Norrhyås socknar sälja ½, men Skyllersta, Svennevad och Boo hafva knappast till eget behof.

Vestra Nerikes fögderi.

Slätthyggen har Säd att aflåta, men i Södra delen af fögderiet är knapp tillgång och Vestra delen lider brist

beloppet, uppkommer öfverskott, men icke alltid brist i samma förhållande som äringen blir sämre, emedan nödtvungna besparingar vid sådana tillfällen, till betydlig del, ersätta det felande i tillgångarna.

I följd häraf, måste antingen det antagna Spanmålsbehofvet af 2½ Tunna på person, vara för högt beräknadt, hvilket kan vara möjligt, i anseende till den ökade potates-odlingen, eller ock är länets Spanmåls-produktion för lågt uppskattad, hvilket, af flera skäl, kan antagas såsom gifvit. Måhända kommer man sanningen temligen nära om

derå. Kumla, Norra delen af Halsberg, Hardemo, Kräklinge, Hackwa samt större delen af Wiby socknar sälja ¾ af sin äring. Knista, Hidinge, Edsberg ½; Qvisbro och Nysunds socknar anses hafva knapp till eget behof, likaså Tångeråsa och Skageshults, och bönderna köpa sitt Spanmålsbehof från dervarande Herrgårdar. Lerbäckes socken och Södra delen af Halsbergs måste köpa ¾ af sitt behof, likaså Östra delen af Hammars och Askersunds socknar samt hela Snarlunda, likväl mest till salubränning af bränvin. Hela Bodarna samt derintill belägna delar af Askersunds och Hammars socknar köpa hälften af sitt årsbehof.

Lekebergs och Carlskoga fögderi.

Inom Lekebergs bergslag svarar sädesafkastningen icke mot hälften af förbrukningen, hvarföre i vissa, de mest bergiga och ofruktbara trakter deraf, ¾ af årsbehofvet måste genom köp anskaffas. Carlskoga Bergslag som allmänt och till betydligt belopp idkar Bränvinsbränning såsom näring, höper ¾ af det sålunda ökade årsbehofvet.

Nora och Lindes fögderi.

I Lindes socken uppgår sädesafkastningen till ungefär hälften af årsbehofvet; i Nora, Jernboås och Ramsbergs socknar till ¾; i Nya Kopparbergs och Hjulsjö till ½ och i Helleforss socken till ¼. Det öfriga Sädesbehofvet måste från Slätthyggen inköpas.

man höjer det uppgifna Spanmåls-utsädet med 20 procent eller till 58 à 59,000 Tunnor, hvaraf med vanlig afkastning, uppkommer en behållning af 293,000 till 300,000 Tunnor, och således det belopp som nära motsvarar det påräknade Spanmålsbehovet *).

Lin odlas temligen allmänt, men på långt när icke till husbehof. Endast i Mällösa, Lännäs, Skyllersta, Askersunds och Hammars socknar drifves denna odling till afsalu; men på den egentliga Sädesbygden äfvensom i Bergslagerna köpes det mästa af Linbehovet, merändels från Westergöthland **).

Hampa förekommer mera sällan, både till odling och förbrukning.

Humleplanteringen är i allmänhet vanvårdad; idkas föga på slättbygden och alldeles icke i bergslagerna. Lännäs socken är den enda som från sina Östra grannar inhämtat och infört odlingen af denna nyttiga växt, och som, jemte socknarna Regna och Skedwi i Östergöthland samt Vestra Wingåker i Södermanland, förser länet med sitt behof deraf.

Vid några egendommar har odling af Rapsat blifvit försökt, men oaktadt varans höga värde har

*) Fem-års-Berättelserna från Länet (af hvilka den för 1836, uppper Spanmålsproduktionen till 223,041 T:R), öfverensstämma deri, att denna produktion är i verkligheten betydligt högre än det uppgifna beloppet deraf, och att detta belopp med säkerhet kan tåla en förhöjning af 50 procent.

**) I Nora och Lindes fögderi anses uppköpet af lin årligen gå till 8 à 900 *LS*.

den icke ansetts fullt lönande, eller för ortens klimat passande.

Odlingen af Rotfrukter, äfvensom af mäst bruklige trädgårdsväxter, förekommer temligen allmän i täppor eller särskilda inhägnader vid allmogens boningshus och lemnar en, mot det inskränkta behovet svarande, tillgång. Men trädgårdsanläggningar, plantering af fruktträd m. m. till nytta och prydnad, finnas nästan aldrig vid bondgårdarna, undantagandes i Wiby socken der smak för trädgårdsskötsel och bekantskap dermed blifvit de senare åren genom Pastors nitiska bemödanden väckte och underhållne.

Deremot kunna trädgårdsanläggningar af större och mindre omfattning, anses såsom en hvarje herrgård tillhörande prydnad, och på många af dem är trädgårdsskötseln högt uppdrifven, äfven med hänseende till afkastningen, hvarföre ock trädgårds-alster öfverallt äro till finnandes, både på landsbygden och i Städerna, fullt svarande mot förbrukningen deraf.

Ångs- och boskapsskötsel, helt och hållit beroende af hvarandra, röja en, med hvarje år, tillvexande forkofran, dels genom en i allmänhet ökad fodertillgång, vunnen å en mängd tillkomna nyodlingar och genom på trädesjorden odlade foderväxter; dels genom rasernas förädlande och kreaturens omsorgsfullare skötsel. Denna förbättring måste likväl uteslutande tillskrifvas de större godsägarne i länet, och sträcker sig föga utom området af herrgårdarna. Mängden af allmogen inser ej vigten deraf och förmår ej följa de efterdömen

som erbjudas. Den qvarhålles vid förfäders vanor och bruk, af medellöshet, okunnighet och fördom, och nöjer sig med den ringa skörden af sina mossslupna ängar, hvarmed den lifnär en svag och föga lönande afvel.

Bristen på goda och tillräckliga betesmarker är också på slättbyggen ett betydligt hinder för boskapsskötselns tillväxt, och kännes svårast i de lågländta trakter, der kärr- och sidvallshö utgöra nästan enda fodertillgången. I bergslags och skogsbyggena är väl betet mera tillräckligt å de vidsträckta markerna, samt fodertillgången mera ymnig och god; men den senare medtages der för framfödandet af den mängd hästar som, för bergsbruket och dermed förenade körslor, måste underhållas på den öfriga ladugårdens bekostnad.

På Nerikes slättbygd och lågland uppköpes derföre hornboskap, synnerligen oxar, från Östergötthland, ej mindre till underhållande af egen afvel, än till uppställning och försäljning; likaså i bergslagera, der ladugårdarna, till en del, underhållas genom inköp af ungboskap och kor. Endast i Nerikes Södra skogsbygd i Skyllersta, Svennevads Askersunds och Hammars Socknar hålles boskap äfven till afsalu.

Hästar uppfödas till ringa antal inom länet. Bergslagera som hafva starka och hårdiga hästar hvilka väl underhållas, köpa dem vanligen från Norrland, Wermland och Dalarna; hvaremot slättlandets, som merändels äro smärre och svagare, upphandlas från Öster- och Westergötthland. Någon förbättring synes likväl hästafveln hafva vunnit de senare åren, så att understundom remonter till

det i Länet förlagda Cavalleri, kunnat antagas af allmogens egen hästafvel.

Afveln af finulliga får har, under föregående tiotal af år, blifvit af flere godsegare uppdrifven till sådan höjd att endast Skåne i detta afseende lærer vara länet öfverlägset. Vid Bysta uppgick antalet af ras-får, år 1836, till 1,736; vid Bo till 1,060; vid Carlsund till 716; vid Falkenå till 700, utom det betydliga antal deraf som underhållits vid Hinseberg, Nynäs, Myrö, Medinge, Ullawi m. fl. egendomar der dylika Schäferier i mindre skala blifvit anlagda. De senaste årens fallande Ullpriser hafva dock föranledt mycken inskränkning i denna näringsgren, som bland mindre bemedlade jordbrukare icke vunnit något allmänare förtroende. Allmogen nöjer sig med ett ringa antal får och bibehåller, utan förändring, den inhemska ras hvars ull, af vana och fördom, anses för behofvet mest användbar.

Getter underhållas blott i bergs- och skogsorter, i ringa antal som årligen minskas.

Antalet af underhållne kreatur uppgafs år 1843 att vara:

	Häst	Oxar.	Kor.	Ung- bosp.	Får o. Getr.	Svin.
I hela Länet utom Städerna	9704	13398	41978	15612	48882	16433
På ett mantal i allm.	3 à 4	4 à 5	14 à 15	5 à 6	16 à 17	5 à 6
— — d:o Säteri .	2 à 3	6 à 7	11	5 à 6	36	4
— — d:o Frälse .	2 à 3	4 à 5	10	5 à 6	11	4 à 5
— — d:o KronoSkatte	3 à 4	5 à 6	11	5	13	5 à 6
— — d:o Bergsm.hem.	5 à 6	1 à 2	20	4	21 à 22	3 à 4
— samtliga lägenheter, torp m.m. samt Backstugor	300	800	4980	1800	5750	2360

Efter dessa uppgifter har ladugårdsskötseln på föregående 20 år icke vunnit någon särdeles förkofran hvad kreaturens antal beträffar, hvilket föga öfverstiger det för år 1822 uppgifna *). Icke desto mindre och ehuru ladugårdarna icke hafva tillvuxit i samma förhållande som åkerbruket, anser man nu mera utom allt tvifvel, att deras afkastning fullkomligen uppfyller länets behof, och att försäljningen af kreatur och victualier i allo motsvarar värdet af hvad deraf från angränsande orter i länet afyttras **).

Skogsbruket är af största betydhet för detta län, hvars vidsträckta bergsbruk deraf helt och hållet beror. Det oaktadt är skogshållningen i allmänhet mycket vanvårdad, och först på senare åren då de rika skogstillgångarna börjat synbarligen aftaga, har omtanken blifvit väckt på angelägenheten af skogarnas vidmakthållande genom en omsorgsfullare vård och behandling.

I sådant afseende äro de för Statens räkning bibehållna Kronoparkerna Tysslingen och Krämarmarken ställda under särskilt insecende af Jägeribetjening och skötas efter ett, med hänseende till afverkning och återväxt, ordnad skogsbruk, hvilket äfven blifvit antaget af flera Bruksägare och Possessionater, till och med af vissa menigheter; så att 2:ne häraders allmänningar, nemligen Hardemo

*) Hela tillökningen af boskap och får har på 20 år icke uppgått till mer än 4 $\frac{1}{2}$ procent. Likväl anmärkes i Femårs-berättelserna från Länet att kreaturens antal, synnerligen hornboskapens, kan antagas att vara vida större än det uppgifna.

**) Enligt Landshöfdinge Embetets Fem-års-berättelser.

och Grimstens, nu behandlas efter en dylik hushållsplan.

Kol-åtgången vid samtliga Masugnar och Hammarverk kan visst icke skattas till mindre än 230,000 stigar om året. Men då, efter vanlig beräkning å afkastning och återväxt-tid, ett Tunmland skog icke lemna mer än 12 stigar kol hvar 36 år eller 3 stigar om året, så erfordras, endast för bergverkens kolbehof, 690,000 Tunmland eller mer än 30 qv. mil växtlig skogsmark. När här till lägges nödig skogsvidd för den årliga afverkningen af byggnads- och stängselvirke, brännved m. m., hvilken med säkerhet kan antagas till 20 qv. mil, *) så uppkommer en för länet behöflig, och visserligen äfven befintlig, skogsvidd af 50 qvadrat mil och deröfver, eller minst $\frac{1}{4}$ af Länets hela jordrymd, oberäknade de stora vidder som upptagas af kala berg och för skogväxt odugliga måssar.

Denna ansenliga skogstillgång hittills tillräcklig för den lika ansenliga förbrukningen, är likväl icke outtömlig. Den visar sig fast mer vara i ett synbart aftagande, och påkallar hädanefter en omsorgsfull behandling och vård om den, äfven i framtiden skall kunna uppfylla alla behofven af en städse utvidgad bergsrörelse och en tillväxande befolkning.

*) Årliga förbrukningen af brännved kan icke antagas ringare än 130,000 famnar, hvartill, efter vanlig beräkning å högst 15 famnar per Tunmland hvar 36 år, fordras en skogsvidd af omkring 12 qv. mil. Återstående 8 qv. mil lära knappast vara tillräckliga att underhålla den öfverdrifna förbrukningen af timmer, bjelkar, bräder m. m. samt stängselvirke såväl i Städerna som på landet.

Inom Nerikes slättbyggd finnas omkring 600 skoglösa hemman, hvilka erhålla sina skogsförnödenheter dels efter utsynning, från Häradsallmänningarna, dels genom köp från angränsande skogshemman. De stora mässtrakterna erbjuda väl en ersättning i brännorf, som i åtskilliga af dem finnes att tillgå; men bruket af detta brännämne är icke allmänt och blir det troligen icke, under nu varande lätta tillgång och låga priser på skogsförnödenheter.

Allmogen i skogsbygden anlitar starkt och utan beräkning på framtida behof, sina skogar, och hämtar af dem en inkomst som ofta öfverstiger afkastningen af dess jordbruk. Också finner man icke endast bergning, men ock välmåga, der allmogen kan, till närliggande skogbehöfvande bruk eller till Städerna och den skoglösa slättbygden, afyttra sina skogsprodukter; hvaremot de hemmansägare i samma trakter som hafva inga eller utbyggna skogar, med svårighet berga sig på sina små, sönderstyckade hemmansdelar.

Kolning utgör det hufvudsakligaste målet för skogsbons idoghet. I öfrigt finner han mer uträkning vid och mer öfverensstämmande med sitt lynne, att sälja råa skogsämnen än att, genom deras förädling, gifva dem ett högre saluvärde.

Tjärubräkning, hvartill skogarna öfverallt erbjuda rika råämnen, idkas endast på få ställen och till ringa belopp, utan tjära köpes i betydlig mängd från närmaste grannar å Westgötha Tiveden.

Pottaske tillverkning förekommer blott på ett ställe i Askers socken, der 3 å 400 *L&L* årligen beredas.

Salpeter-sjudning som för skogsbygden utgör en naturlig näringsgren, anses icke lönande sedan Kronans lösningspris å gärd-salpeteren blifvit ned-satt; den idkas i allmänhet obetydligt samt alldeles icke i bergslagerna.

Bräder afyttras till Städerna och på slättbygden, men icke utom länet.

Tunnor och andra laggkärl tillverkas i Askers och Svennevads dock mäst i Lännäs socken der sådana göras af Ek och säljas i icke obetydlig mängd till Städerna, synnerligen till Örebro.

Näst skogsbruk intar varuforsling förnämsta rummet bland allmogens binärningar. Ehuru i flera afseenden oförenlig med jordbrukets sanna fördelar, är denna näringsgren likväl af särdeles vigt för den obemedlade landtmannen, och utgör, i många delar af länet, en behöflig, till skatternas afbördande påräknad, penningeinkomst. Ej nog att de hemmansbrukare som lyda under bruksegendomar nästan året igenom äro sysselsatte med forsling af kol, malm, jern med flera bruksförnödenheter och tillverkningar; äfven den sjelfägande bonden söker, med begärlighet, att deltaga i dessa körslor och i forslande af den mängd köpmansgods och varor af flerfaldigt slag som, i olika riktningar, föras genom detta län.

På samma sätt begagnar den fattiga allmogen de tillfällen som vid större landsvägar sig erbjuda, att med skjutning skaffa sig en tillfällig biförtjenst, hvilken, noga räknadt, dock icke i längden ersätter de förluster som dermed äro förenade.

Sjöfart såsom binärning förekommer icke på Hjelmaren. Endast på Wettern och med derinvid

belägna Städer, idkas någon fraktfart af Harje byamän i Hammars socken, egentligen för att, med 6 à 7 egna fartyg, till Jönköping afföra Kalk och Limsten samt, till återfrakt hämta Tabergs Jernmalm. Denna näringsgren har äfven gifvit anledning till en annan, nemligen båtbyggnad, hvarmed nämde byamän betjena kringboende strandägare.

Fisket i de många insjöar och vattendrag hvaraf länet är genomskurit, utgör ett icke obetydligt bidrag till folkets bergning, ehuru icke någon egentlig binäring eller inkomstkälla å andra än de kring Hjelmaren belägna trakter. Det mäst lönnade fisket idkas utåt stränderna af Lännäs och Mällösa socknar, och anses inbringa en försäljningsvinst af 2 till 3,000 R:dr. I öfriga strandägarde socknar skattas denna vinst till omkring 600 R:dr om året *).

I Wettern anses fisket icke såsom näringsfång, ehuru ett särskilt skattlagdt fiske finnes vid ön Lilla Röhnen. Der, lika som vid Vestra stranden af Wettern, fångas Röding, en fiskart som i öfrigt förekommer endast i Fjällsjöar.

Ålfisken finnas i flera vattendrag, såsom vid Skogaholm och Grytström i Svennevads, och vid Å i Halsbergs socken, m. fl. och Lax fångas temligen allmänt, både i Leht- och Svartelfven.

Af öfrige, endast till vissa trakter inskränkta binärningar förekomma: Bränvins-bränning som allmänt

*) Kräftfisket i Hjelmaren, särdeles kring stränderna af Hvalön, har varit betydande, men synes mer och mer aftaga. Ännu för 10 år sedan afsändes årligen på Hjelmarekanal till Stockholm, öfver 8,000 tjog kräftor; nu uppgår denna försändning knapt till 200 tjog.

mänt idkas till husbehof, men såsom binäring och, till afsalu endast i Carlskoga samt i Askersunds, Hammars och Snafunda socknar. Den synes likväl vara i aftagande och småningom öfvergå till Fabriks-näring vid de större brännerierna.

Mältning af korn, utgör en liten inkomst källa för allmogen i Askers, Wiby och Hackva socknar. Maltet, hvartill användes ej mindre egen skörd än uppköpt spannmål, afyttras i Städerna och i Bergslagerna.

Linne- och Ylleväfnader utgöra en temligen allmän husslöjd, som likväl icke sträcker sig öfver fyllnaden af det egna behofvet. I Mällösa, samt till någon del, i Ekeby och Lännäs socknar, tillverkas dock gröfre väfnader af vadmal, och det äfven till afsalu.

Utom Tullmjölkvarnar och Legosågar till antal och afverkning beräknade mot kringliggande orters behof, samt en myckenhet Husbehofsvarnar och Sågar, finnas af fabriker och förädlingsverk: Fem Garfverier och fyra Färgerier, de förra upptagne till ett produktionsvärde af 3100, de senare af 2000 R:dr. Ett Oljeslageri med tillverkning af 2000 kannor linolja som, jemte en biprodukt af 80 Sk~~l~~ Oljekakor, anses i värde till 3000 R:dr; samt 2:ne Pappersbruk: Lindbacka i Ånsta och Åmmeberg i Hammars socken; det förra med ett tillverkningsvärde af 20,000, det senare af 1200 R:dr.

Bergsrörelsen, eller egentligen Jernhandteringen inom detta län, är en af de betydligaste i Ri-

ket. Grundad på ymniga och välartade malmtillgångar har den, under en mängd af år, varit i ständigt tillväxt, spriddt bergning och välmåga bland sina idkare och i väsendtlig mån bidragit till åkerbruks och öfriga näringars förkofran. Huruvida detta förhållande framgent kommer att fortfara, kan icke föreses, lika litet som följderna i allmänhet af den stockning i Svenska jernhandeln som nyligen uppkommit, och hvilken, om den fortfar, troligen kommer att gifva en ny riktning åt Jernhandteringen, mindre åsyftande en städse utvidgad, än en omsorgsfullt skött och förbättrad tillverkning.

Jernmalmsbrytningen har, under de 10 åren 1833—1842 i medeltal uppgått till 243,750 *Skℓℓ* om året, och utgjorde 1841 öfver 290,200 *Skℓℓ* Ensamt inom Nora bergslag, som för sina rika och välartade malmtillgångar, intar främsta rummet bland de öfriga, har medelbeloppet af årliga malmuppfodringen å Dalkarlsbergs, Stribergs, Klacka m. fl. grufvefält, uppgått till 136,077 *Skℓℓ*, eller mer än i de öfriga bergslagerna tillsammansagna.

Lindes och Ramsbergs bergslager hafva ej så rika och goda malmer som Nora, men malmfångsten å Stross-, Strip-, Blanka- och Kärrgrufve-fälten m. fl. är tillräcklig, och har i medeltal uppgått till 49,540 *Skℓℓ*.

Nyakopparbergs bergslag har äfven betydliga malmfält i Saloberget, Runnberget, Svartviksfältet, Lomberget m. fl. hvarå malmuppfodringen p. m. utgjort 22,200 *Skℓℓ*. Hjulsjö bergslag hemtar sin mästa malm från närmast belägna grufvor i Nora, men saknar icke malmförande trakter, såsom Qviddberget, Ösjöbergs- och Stafsjöbergs-fälten, hvarå malmfångsten, i medeltal 11,120 *Skℓℓ*, mäst tillitas

af Hellefors och Grythytte bergslager, på hvilkas spridda och mindre säkra malmfält, uppfodringen p. m. utgjort 8,870 *Skℓℓ* om året.

Lekebergslag, der årliga malmfångsten i de mindre gifvande Hesselkulla, Sanna och Westerkärns m. fl. grufvor, i medeltal varit 13,520 *Skℓℓ*, hemtar en stor del af sitt malmbehof från Nora bergslag; men aflemnar också malm till Lerbäcks bergslag och till åtskilliga Bruks masugnar utom bergslag.

Carlskoga bergslag har icke något lönande malm-brott, utan begagnar malmer från Nora och, till någon del, från Persberget i Carlstads län.

Lerbäcks bergslag, hvars årliga malmfångst icke gått till mer än 1200 *Skℓℓ*, hemtar Tabergs malm från Jönköping, i utbyte mot Limsten; men genom upptäckten af flera betydliga malmstockar i det s. k. Håkanstorps gamla grufvefält, har jernmalmsbrytningen nu tilltagit och uppgick 1842 till 8,470 *Skℓℓ*.

Af de i bergslagerna och bruksdistrikten belägna hyttor och masugnar hafva 57 till 60 varit i gång, och lemnat en årlig Tackjerustillgång som i medeltal för 10 år uppskattats till 152,367 *Skℓℓ*, hvaraf kan räknas: på Nora och Jernboås bergslager 34,500; på Linde och Ramsbergs 28,500; på Nyakopparbergs, Hjulsjö, Grythytte och Hellefors 46,370; på Lekebergs och Carlskoga 35,300, samt på Lerbäcks bergslag 7,700 *Skℓℓ*.

Under loppet af åren 1833—1842 har tackjers-tillverkningen ökat sig med omkring 20,000 *Skℓℓ* eller 2,000 *Skℓℓ* om året; en följd ej mindre af en ökad malmuppfodring än af en förbättrad

smältnings-process, hvarigenom en större tillverkning på kortare blåsningstid, med mindre malm- och kolåtgång kunnat vinnas. År 1833 uppgick nemligen tackjernsvinsten på hvarje blåsningdygn i medeltal till 13,5 men 1842 till 17,5 *Skk*, således en tillökning per dygn af 4 *Skk* för hvarje masugn.

Vid de utom bergslag varande bruksmasugnar, der blåsningen drivnes med mera omsorg, uppgår tackjernsvinsten till 20 *Skk* och deröfver i dygnet. Men vid Bergmanshyttorna kan den icke beräknas högre än 14 å 15 *Skk*, och der fattigare malmer användas, såsom i Lerbäckes bergslag, ej öfver 8 å 10 *Skk* i dygnet. I sistnämde bergslag drivnes också tackjerns-blåsningen utan all vinst, endast för att bibehålla bergslagsprivilegierna, med deraf följande roteringsfrihet.

En del af tackjerns-produktionen utgöres af s. k. gjutgods som af många slag tillverkas vid hyttor och masugnar, till ett, ehuru vida under det verkliga, uppgifvit medelbelopp af 2,730 *Skk*, hvarförutan finnes en särskilt fabrikation af gjutgods vid Krokfors bruk hvars tillverkning uppgifves till omkring 1,000 *Skk*.

Tackjernet utsmides till Stång- ämnes- och manufakturjern vid 70, i de flästa delar af länet spridda, jernverk, innehållande 169 härdar och 109 hamrar, utom spik- och knipphamrar. Årliga smidesbeloppet af stång- och ämnesjern har i medeltal för åren 1833—1842, utgjort 67,920 *Skk*, och har denna smidestillverkning, i följd af gynnande afsättning samt medgifven friare smides- och vägförings-rätt, under detta decennium, varit i nästan oafbrutet stigande. Den var störst, och större än någonsin, år 1841 då den uppgafs till 77,490 *Skk*,

men nedföll följande året till 72,589 *Skk*, således 5,920 *Skk* mindre än det tillökta, för samma år privilegierade, smidet.

Tillverkningen af jernmanufactur är icke betydlig. Den uppgick 1841 till 10,405 och 1842 till 9,556 *Skk*, och har i medeltal för 10 år utgjort 8,865 *Skk* *).

I Lerbäckes socken är nubbsmide för hand en egen folknäring som, under de 6 å 7 månader då jordbruket hvilar, sysselsätter minst 1,200 personer, hvaraf de flesta gossar som, från 7 å 8 års ålder, inöfvas i denna handtering. Årligen uppsmides 8 till 900 *Skk* jern hvilka, på detta sätt förädlade, erhålla ett värde af 25 till 30,000 R:dr och deröfver. Jernet utträckes först från stångjern till smala tenar, vid fyra inom socknen belägna s. k. Räck- eller Tenhamrar.

De s. k. ädlare bergverken hafva, oaktadt dem medgifna stora privilegier, dels icke, dels i ringa mån, lönat det arbete och de medel som å dem blifvit använde, hvarom tillräckligt vittna de många grufarbeten på Silfver- och Kopparmalms-anledningar som nu finnas ödelaggde.

Hellefors fordom betydliga Silfvergrufva har i flera år varit bearbetad, hufvudsakligen i afsigt att undersöka malmfältet, i hopp att på den gamla grufvans botten träffa en större malmfyndighet. En

*) Denna, äfvensom öfriga Summor rörande smidesbeloppet, äro utförde i Bergsvigt hvilken förhåller sig till Stapel-Stadsvigt som 11 till 10. Jernstillverkningen 1842 utgjordes således i sistnämde vigt, hvarefter utskeppning beräknas, 79,848 *Skk*, och manufaktur-tillverkningen 10,512 *Skk*.

ny smälthytta är uppförd för att tillgodogöra det, vid dessa och andra försöks-arbeten samlade malmförråd, och lär afkastningen deraf komma att bestämma huruvida detta, flera gånger nedlagda och återupptagna, Silfververk må komma att fortfara.

Vid Guldsmidshytte fordna Silfvergrufva i Lindes socken, har nyligen (1843) blifvit upptäckt ett malmstreck, hvars fyndighet och utsträckning i dagen, ger hopp om lönande afkomst. Af 120 Sk℔ på försök i dagen bruten malm har nedsmälts 44 Sk℔ bly som gifvit 83 löd. ℔ Silfver.

Bland flera af ödesmål upptagna malmanvisningar på Silfver har Isåsa grufva äfven i senare åren varit bearbetad, men är, i saknad af lönande malm, nu lemnad att förfalla i ödesmål.

Anvisningar på kopparmalm finnas spridde på åtskilliga ställen i länet, men föga lönande. Nya Kopparbergs gamla gruffält som de senare åren lemnat dels ingen dels ringa malmvinst, och hvars afkastning uppgått till 10 à 12 Sk℔ om året, är nu åter upptagen och med ny kopparhytta försedd. Den del af malmafkomsten som 1842 blifvit tillgodogjord har gifvit 184 Sk℔ koppar.

Häkansboda i Ramsbergs socken ödelagde gruffält har äfven blifvit med arbete belagdt, och den brutna malmen, nedsmält vid Flögfors kopparhytta, har åren 1841 och 1842 gifvit 150 Sk℔ koppar.

Mårdsätters kopparverk i Hammars socken, åter upptagit efter nedläggningen af Isåsa Silfververk, äfvensom Sandbacken i Lerbäcks socken, hemta sin malm från åtskilliga i sistnämde socken bearbetade malmanvisningar, äfvensom från Hesselkulla i Winteråsa socken och Svensklults grufva i Linköpings

län. Årliga Koppartillverkningen har vid Mårdsäter varit p. m. 70 och vid Sandbacken 56 Sk℔.

Hela Koppartillverkningen i länet har i medeltal utgjort 117 Sk℔ om året, men uppgick år 1842 till 395 Sk℔.

Cobolt-grufvorna i Lerbäcks och Hammars socknar, gemensamt kallade Wenaverken, gifvo 1822 och nästföljande åren 34,000, ända till 47,700 ℔ Cobolt, men hafva sedan, för bristande afsättning af varan och aftagande fyndighet, blifvit mindre arbetade. För närvarande utgör årliga Cobolt-tillverkningen 9,000 ℔ vid dessa verk, samt 3,000 ℔ vid Häkansboda, der Cobolt-jemte Kopparmalm, sedan 1836 blifvit bruten.

Latorps Alunbruk i Tysslinge socken tillverkar i medeltal 2,200 Tunnor Alun om året. Skiffer-tillgången synes vara outtömlig, men brytningskostnaden tilltager årligen, i den mån Gruffältet vidgas och Skifferbrytningen måste förrättas längre från verket.

Svafveltillverkningen vid Dylta i Axbergs socken *) har förr varit betydlig men på senare 10 åren nedfallit till 180 à 290 Sk℔. År 1842 gick den till 216 Sk℔. Vid Dylta tillverkas äfven Victriol, p. m. 512 Sk℔ om året samt 2,400 Tunnor Rödfärg.

*) Axbergs, Kils och Hofsta s. k. frisocknar, njuta frihet för rotering, mot skyldighet för dervarande Skatteallmoge att årligen af hvarje mantal utgöra 32 dagsverken vid Svafvelbruket samt på bruksallmanningen lugga och till verket hemföra 7 Stafum ved; hvarförutom allmogen är förbunden att till inlösen hembjuda bruket de kol den af egna skogar bränner.

Den öfriga Rödfärgs-tillverkningen vid Risbacka i Nora, Gammelbo i Ramsbergs och Ridkärn i Nyakopparbergs socken, uppgår till omkring 1,100 Tunnor om året.

Kalkbränning förekommer på många ställen i länet, så väl inom som utom bergslagerna, ehuru mest för eget och kringboende grannars behof. Mäst idkas denna näringsgren i Hammars socken der, vid Harje, Dalmarks och Forssa byar, brännes mellan 450 och 500 läster, hvaraf större delen afsättes på Jönköping, likasom obränd kalksten eller s. k. limsten, 15 till 20,000 Skk, i utbyte mot Jernmalm från Taberg.

Täljstens- och Sandstens-brotten gifva anledning till en icke obetydlig arbetsförtjenst. På Hällebråten i Kumla socken hugges Täljsten till grafvårdar, golf- och trappsten, portomfattningar, fotställningar m. m. samt åtskilliga husgerådspersedlar, till ett värde af 6 å 7000 R:dr och vid Sandstensbrotten i samma socken huggas qvarnstenar m. m. Dylika arbeten af Täljsten förfärdigas äfven i Askers och Hidinge socknar. Vid Sandstensbrotten i Ånsta och på Örebro Stadsmark samt i Winteråsa och Skyllersta socknar huggas qvarnstenar, likaså i Wi-by socken, der i synnerhet slipstenar tillverkas.

I Grythytte socken finnes skiffer som brytes och användes till taktäckning, och ett på Segersjö ägor i Lännäs socken beläget skifferbrott tillgodos göres af Hjelmare Kanalbolag, mot någon afgift till ägaren.

Värdet af tillverkningarna vid samtliga stenbrotten kan antagas till omkring 10,000 R:dr.

Tegeltillverkningen, lämpad efter behof och afsättning inom länet, uppskattas till 40 å 50,000 Taktegel och 6 å 700,000 murtegel i värde utgörande 20 å 22,000 R:dr.

All handel med landtmanna-varor besörjes af producenterna sjelfva, utan mellankomst af särskilte landthandlare; dels i närmast belägna Städer der, å torgdagarna hvarje vecka, en temligen säker afsättning finnes å spannmål, bränvin, kött, smör m. fl. ladugårds-produkter, fisk, trädgårdsvexter, foder, ved m. m.; dels öck direkte med bergslagerna der spannmål och kol förnämligast afyttras, äfvensom, i de sistnämde, ull, halm m. m. Äfven Christinehamn samt Philipstads bergslag i Wermland utgöra afsättnings-orter som af en del allmoge i Vestra Nerike med fördel begagnas. Malm- och tackjernas-handeln drifves äfven, till största delen, direkte mellan producenter och afnämare, utan hinder af den s. k. förlagshandeln som förr satte bergsmännen i beroende af förlagsmännen i Städerna. Jernmalm afyttras från Nora bergslag till masugnarna i Carlskoga och Lekebergs samt Lerbäcks bergslager, och Tackjernas-handeln är ganska liflig, ej endast bruksdistrikten emellan, utan äfven till utförsel utom länet. Hela Tackjernas-tillverkningen i Grythytte och större delen af Hjulsjö bergslag går till bruken i Philipstads trakten, och från Lindes bergslag afsättes tackjern på Arboga, Örebro m. fl. ställen. Nora bergslags jernet är i synnerhet begärligt och afsättes äfven till bruken i Södra Nerike.

Smides-tillverkningarna afyttras mäst direkte till de handlande i utskeppnings-orterna, och afsändas i sådant afseende, dels till Christinehamn och Askersund äfvensom till Motala i Östergötland, och till Hults lastageplats vid Wenern, för att derifrån öfver Wetttern och Wenern föras till Göteborg; dels till Arboga och Örebro samt lastplatserna Cathrinelund och Derböl m. fl. vid Hjelmaren, för att derifrån afföras till Stockholm.

Marknader, som årligen hållas i Örebro, Askersund och Linde, befordra den inre handeln och varuomsättningen i länet: men alla landtmarknader äro afskaffade, såsom obehöfliga och onyttiga; och gårdfari-handel med ortens produkter eger rum endast med nubbsmide och annat af allmogen tillverkad småsmides-kram.

Hjelmare Kanal, som för länet öppnar en bekväm förbindelse sjöledes med orterna kring Mälaren, är af mycken vigt för afsättningen af bergverkens alster och för tillförseln af de varor som från Hufvudstaden måste anskaffas. På handeln med landtmanna-varor synes den äga mindre inflytande, enär af sådana bränvin utgör nästan den enda export-artikel som på denna väg afsändes.

Till lättnad i forslingen af de betydliga quantiteter malm, tackjern och smide m. m. som nu måste föras öfver land, är förslag väckt och undersökningar anställda, till öppnande af en båtled emellan Nora och Örebro, för hvilken kostnaden är beräknad till 600,000 R:dr. Trenne mindre båtleder äro äfven föreslagna: den ena i Carlskoga socken, den andra emellan Linde stad och Nyakopparbergs socken.

På flera af de i bergslagerna belägna sjöar framföras bergs- och bruks-effekter på stora båtar eller pråmar af 50 till 60 SkZ:s dräkt; såsom på sjön Roswalen och derifrån längs ån till Linde: på Fåsjön och Norasjön till Nora, likväl med ombyte af fartyg, sedan varorna blifvit förda landvägen $\frac{1}{2}$ mil på sidan af vattendraget mellan dessa sjöar; på Möckeln äfvensom på de, med djupa lugnvattensund förenade sjöarna i Bjurkärn socken, segelbara i mer än 3 miles längd, samt på Lånsjön och Timelfven till Björkborns bruk.

I öfrigt måste alla varutransporter landvägen befordras, ofta på långa afstånd och på vägar som, i bergslagerna, äro ganska backiga och, i anseende till de tunga lass derå framföras, svåra att i godt skick underhålla. Åtskilliga nya vägar, der sådana varit nödiga, hafva de senare åren blifvit uppbrutna på enskiltas bekostnad, och gamla omlagda till undvikande af svåra backar; men ännu återstå många sådana hinder för den inre rörelsen att i bergstrakterna undanrödja. Det egentliga Nerike deremot, gynnas i allmänhet af lätta och bekväma ortförbindelser, på särdeles goda, utåt de fasta grusåsarna flerstädes anlagda vägar, hvilka med synnerlig omsorg underhållas. Stora landsvägen från Westerås genom Örebro län till Westergöthland är i detta afseende en af de förnämsta i Riket.

Länets Skattebidrag i penningar, varor och arbetsbiträden m. m. uppgå till följande medelbelopp:

	För Städerna.	För Landsbyggen.	Summa R:dr.
Jordeboks och hemmantals ränta samt Afrads-Spanmål	290	131,800	132,090
Kronotonde-Spanmål	—	33,420	33,420
Mantalspenningar	875	12,300	13,175
Lagmans och Häradshöfdingeränta	—	4,603	4,603
Gerningsören	—	116	116
Tionde och Hammarskattsmedel m. m.	—	56,250	56,250
Allmän bevilning:			
1:a Art. 2600 39834			
2:a 3:e d:o m. m. 11682 42396	14,282	82,230	96,512
Bränvins brännings afgift	1,506	19,468	20,974
Rustning och Rotering	1,260	34,450	35,710
Prestersk. och Kyrkobetjen.	3,145	73,812	76,957
Fattigförsörjning	3,185	31,661	34,846
Skjutsskyldighet	2,893	43,697	46,590
Väghållning	2,745	49,183	51,928
Diverse utskylder och allm. besvär	13,240	25,080	38,320
Gemensamma för Städerna och Landet:			
Chartæ Sigillatæ-medel	—	—	17,397
Öfverskotts Postmedel	—	—	2,208
Controll Stämpel medel	—	—	84
Summa	43,421	598,070	661,180

Förestående Summor, jemnade till fullt Riksdaleral, äro utförde efter afdrag af Ordinarie och

Extraordinarie Afkortningarna, af hvilka de senare finnas afskrifna från den debiterade uppbörden, till belopp af omkring 10,500 R:dr, såsom: för dödsfall, för fattigdom hos skattdragande, äfvensom för andra orsaker *).

Rustningskostnaden som för 335 man af Lif-Regements Hussarer anses göra 56,950 R:dr eller 170 R:dr på man, är endast upptagen till 600 R:dr, emedan skillnaden är godtgjord med de till Rustningens underhållande anslagna Rusthålls och Augmentshemmans-räntor som uppgå till 56,350 R:dr.

Skjuts och väghållning äro utförde till icke fullt $\frac{2}{3}$ af det belopp som uppkommer om värdet af dessa allmänna besvär beräknas, dels efter det sannolika antalet af dervid förspillda dagsverken, efter afdrag af påräknad skjutslega, dels efter de beting om Skjutsskyldighetens utgörande som ofta ingås. Båda dessa onera äro för vissa orter särdeles betungande, under det de på andra äro föga kämbara. Så t. ex. bestridas Gästgifveri- och Kronoskjuts å Krono och Skattehemmanen, i allmänhet med 2, i somliga härader med 4, i andra såsom Carlskoga härad med 8 hästar på mantalet. Hållskjutsen påkommer i Östra Nerikes fögderi hvar 5:te, i Carlskoga samt Nora och Lindes hvar 4:de, och i Vestra Nerikes fögderi hvar 3:dje vecka; och somliga Reservlag måste skjutsa en, till och med flera, omgångar i hvarje vecka, andra slippa med några få gånger om året.

*) Extraordinarie Afkortningen t. ex. af Mantalspenningarna har i Städerna p. m. uppgått till 14, och på landsbyggen till 4 procent af det debiterade beloppet.

Under titeln Diverse Utskylder m. m. äro uppförde: Jagtkasse- och Skogsplanteringsmedel, Kurhusmedel, Krigsmanshusmedel, Sterbhusprocent m. m. samt inqvartering, byggnadsskyldighet å kyrka, Prestgård, Tingshus m. fl. och särskilt för Städerna: Salu-accis, Spinnhusmedel, jemte underhåll af styrelse och polis m. m.

Sjötullsmedel, med dithörande flerfalldiga umgälder, äro icke bland Skattebidragen upptagne, emedan länets andel i denna consumtions-skatt icke kan beräknas *). Samma förhållande är med den indirekta beskattning som erlägges under namn af Utslags- och Expeditionslösen m. fl. af påbudna Embetsmannabiträden och kontroller härflytande utskylder, med hvilka Domarestaten hufvudsakligast och, till någon del äfven andra tjänstemän, aflönas.

Af länets hela Skattebidrag erlägga:

Landtbruken, med tillhörande binäringar, omkring	81	procent.
Bergsbruken med omkring	11	—
Qvarnar, Sågar m. fl. verk och inrättningar på landet	1	—
Städerna	7	—

Ungefär 18 till 20 procent af detta Skattebelopp utgår i tjänstbarheter och arbetsbiträden.

*) Denna, af alla skatter den största, har de senare åren, för hela Riket, uppgått till mer än 4,400,000 R:dr och således utgjort omkring $1\frac{1}{4}$ R:dr på hvar person af befolkningen. Efter samma fördelning skulle länets bidrag till denna beskattning göra vid pass 166,000 R:dr, en Summa som visserligen torde tåla mycken nedsättning, men hvar af likväl en betydlig andel måste återstå såsom tillökning i total-beloppet af länets Skattebidrag.

På hvar och en af Folkstocken belöper sig vid pass $5\frac{1}{4}$ och på hvar Skattskrifven person $9\frac{1}{2}$ R:dr, utgörande värdet af 20 till 22 dagsverken.

Jemföres åter beskattningen med det till taxering uppgifna egendoms värdet, föreställande länets Grundkapital, så uppkommer mellan detta och Skattebeloppet följande förhållande:

	a Taxerings värde, R:dr.	b Skattebi- drag, R:dr.	a till b som 100 till:
Landbruk (hemman och Jordlägenheter)	11,239,116	515,044	4,58
{ Ett mantal Säteri	{ 6,215	109	1,75
{ Ett d:o Frälse	{ 3,700	128	3,56
{ Ett d:o Krono-Skatte	{ 3,532	226	6,40
Bergsbruk	3,371,128	70,910	2,10
Diverse verk och inrättningar på landet	386,330	6,796	1,75
Landsbygden	14,996,574	592,750	3,95
Städerna: hus, tomter, jordägor	1,369,126	38,450	2,80
Hela Länet	16,365,700 *)	631,200	4,04
Tillkommer	—	29,930 **)	—
Summa	—	661,180	—

*) Se föregående Sid. 23 och 24.

***) Denna Summa utgöres af Bevilling af personer som icke tillhöra viss näring, på landet 5,320 R:dr
i Städerna 1,099
Bevilling af borgerlig näring 3,872 4,971
För Landet och Städerna gemensamma Utskylder 19,689

Summa 29,980 R:dr

hvilka icke kunnat med Capital-värde jemföras eller på särskilda näringar fördelas. Skatterna utgöra således en något större andel af grundkapitalet än för hvarje särskilt näring kunnat beräknas.

Vid dessa uppgifter bör likväl anmärkas, att det till Bevillningstaxering uppgifna egendomsvärdet icke, på långt när, uppgår till det verkliga eller till det capitalbelopp hvartill fast egendom, genom frivillig bandel, omsättes. Taxeringsvärdet för ett hemman utgör nemligen i medeltal icke fullt 4,000 R:dr; men af lagfartshandlingarna för länet inhemtas, att medelpriset för ett hemman, under åren 1833—1841, uppgått: i landslagen till 9,160 och i bergslagerna till 10,080 R:dr således 2 à 2½ gånger taxeringsvärdet *). Och då, efter all sannolikhet, förhållandet är enahanda med Bergverken samt öfriga på landet varande verk och inrättningar, så kan, utan synnerlig fara för misstag, landets fastighetsvärde eller grundkapital anses till dubbelt högre belopp än det till taxering uppgifna, och således beräknas till 29,993,148 eller i jern Summa till 30 millioner R:dr.

Städernas fastighetsvärde torde äfven kunna höjas till 1½ million R:dr, hvarigenom deras jordägor, efter hemmantal, erhålla samma medelvärde som belöper sig på hemmanen å landet.

Hela länets grundkapital skulle, under sådan förutsättning, uppgå till 31½ millioner R:dr och Skattebeloppet utgöra derutaf följande . . . procent

För Landtbruket i allmänhet	2,29.	
Särskilt för	$\left. \begin{array}{l} 1 \text{ mantal Säteri} \dots\dots\dots 0,87. \\ 1 \text{ d:o Fräse} \dots\dots\dots 1,78. \\ 1 \text{ d:o Krono och Skatte} \dots\dots 3,20. \end{array} \right\}$	
För Bergsbruket m. m.		1,05.
		För

*) Se föregående Sid. 31 och 32.

För Diverse verk och inrättningar på landet	0,87.
— Landsbyggen i allmänhet	1,98.
— Städernas hus, tomter och jordägor	2,56.
— Hela Länet	2,10.

Denna jämförelse ger en temligen säker ledning för bedömandet af skatternas relativa storlek. Hvad dervid mäst ådrager sig uppmärksamhet, är deras ojemma fördelning näringarna emellan och de tyngder med hvilka Skattejorden är belastad, utöfver hvad den privilegierade får vidkännas. Ännu mera påfallande visar sig denna ojemma, enskilda hemman emellan, enär de flästa skatter måste utgöras efter hemmantalet; ehuru ett hemman kan i värde öfverstiga ett annat, af samma hemmantal och natur, 15 till 20 gånger och ändå mera *). En annan orsak till Skatternas ojemma ligger äfven i sättet att dem utgöra, hvilket för den indelta räntegifvaren ofta medför kännbara förluster, att icke nämna de olika tyngder och besvär som af locala omständigheter föranledas, vid skjutsning, väghållning, kronobrefbäring m. m. s.

*) Såsom exempel kan anföras: Julåsen ¼ mantal i Tysslinge socken är uppskattadt till 300 R:dr som anses utgöra dess fulla värde; deremot är ¼ mantal, Skrämmen, i nästgränsande Carlskoga socken taxerad till 5,795 R:dr, och anses värdt flera gånger denna Summa, samt ett halft mantal Kellmo i samma socken till 13,675 R:dr o. s. v. (Landshöfdinge-Embets Berättelse år 1822).

Städer.

Örebro, Länets hufvudstad, hörande till 3:je Klassen af Rikets Städer, är belägen $\frac{1}{4}$ mil från Svartåns utlopp i Hjelmaren. Staden är anlagd på en smal, sandås, utåt hvilken den i N. och S. sträcker sig i en längd af 3,140 alnar, med en medelbredd af endast 4 à 500 alnar, och intager en rymd af 80 Tunland, hvarå befinna sig 361 hus och tomter, uppskattade till 762,185 R:dr och, tillhoppa med dithörande stadsjord, till 904,267 R:dr.

Det något upphöjda läget utåt åsen, är torrt och sundt, och lemnar en fri utsigt öfver de vidsträckta bördiga omgifningarna; men den långsträckt form staden derigenom erhållit är, i flera afseenden, obehämlig och allägsnar somliga delar deraf nog mycket från hvarandra och från ån, hvilken genombryter åsen och af staden bildar 2:ne genom broar förenade hälften, kallade Norra Staden och den Södra. Längs hela Staden och öfver den största af dessa broar, löper i rät linia en hufvudgata, hvilken i spetsiga vinklar afskär den fordna, utåt åsens krökningar anlaggda, långgatan, hvarigenom den sneda och oregelbundna figur uppkommit som nu vanpryder flera af Stadens kvarter, äfvensom de 2:ne mindre torgen. I öfrigt är Staden temligen väl bebyggd, ehuru nästan allmänt med trähus, men hvaraf de flesta, åtminstone utåt hufvudgatan, äro brukbeslagna eller målade, så att de hafva utseende af stenhus.

Midt i Staden, på en af Svartån omgifven holme, ligger Örebro Slott, en enkel men vacker byggnad som med 4 våningar höjer sig öfver den omgifvande Staden och bildar en sluten fyrkant, hvars tjoc-

ka murar och flankerande rundlar i hörnen, med ännu till en del bibehållna skottgluggar, utvisa dess fordna krigiska bestämelse. För närvarande begagnas det till boställe åt Landshöfdingen, och innehåller rum för Lands-Cansliet, Lands-Contoiret, Landträneriet, Landmåteri-Contoiret m. m. äfvensom Magasiner, förrådsrum och fängelser, samt flera oinredda obegagnade rum.

På östra sidan om Slottet ligger en, till allmänt begagnande upplåten, af Svartån äfven kringfluten, park, som genom broar sammanhänges så väl med Slottsholmen och Staden som med den s. k. Kungsträdgården.

Stadskyrkan, belägen på en fri plats vid stora torget, är utvändigt af huggen täljsten, och uppförd i en byggnadsstil som synes tillhöra 14 och 15 århundradet. Dess nu varande torn är af år 1771, då den gamla tornspiran, nära 300 fot hög öfver tornmuren, och således en bland de högsta i Riket, nedrefs såsom bristfällig och vådlig. Kyrkans förnämsta märkvärdighet är att förvara den store Engelbrecht Engelbrechtsons ben; men ingen minnesvård pryder, eller ens utvisar stället der de blifvit nedlagde.

Carolinska Skolhuset är en stor och vacker byggnad, med fritt och öppet läge på Norra sidan af ån mitt emot Slottet. På planen framför detta hus är år 1834 uppfördt ett monument öfver de första Lutherska predikanterne, bröderne Olaus och Laurentius Petri, födde i Örebro.

Öfrige allmänna byggnader, såsom Rådhuset, Lasarettet, m. fl. förete icke något anmärkningsvärdt.

Stadens Våg, Lastageplats och Jagtvarf, vid Skebäck, äro belägne på Södra stranden af Svartån, $\frac{1}{2}$ mil från Hjelmaren.

Folkmängden vid 1840 års slut uppgick till 4,227 personer, af hvilka tillhörde:

Civil-Milit. och Ecclessiastika klasserna med familjer	252.
Handlande, Fabriksidkare, Handtverkare m. fl. samt Betjening, Gesäller och Lärningar	1,580.
Diverse Stadsboer, hvaribland ur tjänst gångne, som nedlagt sin rörelse, Enkor med egna hushåll m. fl.	1,400.
Tjenstefolk	695.
Underhållne fattige och fosterbarn	300.
	4,227.

Ungefär 38 procent af folkmängden hörde således till Närings-klasserna och 55 procent utgjordes af Embets och tjänstemän samt öfrige i Staden bosatte personer jemte deras familjer, tjenstefolk m. fl. Fattigpersonalen uppgick till vid pass 7 procent.

De borgerliga näringarna i allmänhet bereda sina idkare en tarflig bergning, men utmärka icke någon förkofran eller förmåga att höja sig ur den medelmätta hvari de, sedan längre tid, sig befunnit.

I 47 särskilda handverk och dylika yrken finnas 161 mästare, verkstadsföreståndare eller husbönder, hos hvilka arbeta 331 gesäller, lärningar och vid sådana näringar skattskrifne personer; således öfverhufvud blott 2 arbetare för hvar mästare eller husbonde. Men då de flesta arbetare äro upptagna på de större verkstäderna, måste en stor del sådana finnas å hvilka mästaren är den enda arbetaren: ett förhållande som alltför mycket antyder på vanmakt och näringslöshet.

Fabriksrörelsen utgöres förnämligast af en Tobaksfabrik hvars afkastning anses uppgå till omkring 28,000 R:dr. Öfriga anläggningar af sådan art äro: ett Bomulls- och Linneväfveri, ett Tygtryckeri, och en Bresiljefabrik, hvilkas samfäldte fabrikation uppgifves i värde till 6 å 7000 R:dr.

Staden har ett betydligt Boktryckeri och Stilgjuteri.

Handeln, fördelad emellan 32 handlande med en handelsbetjening af 52 personer, drifves till någon del med landets öfverskotts-produkter, men hufvudsakligast med Saltvaror, Specerier och Kramgods som från Stockholm afhemtas och inom orten afyttras. Den är således mera riktad på afsättning af köpmannavaror till landtmannen, än på uppköp och afyttring af dennes alster och tillverkningar. Egentlig spanmålshandel finnes icke, sedan bergslagerna direkte från producenterne förses med sitt spanmåls behof. Den fordom vidsträckt och riktande bergslagshandeln som uteslutande tillhört Staden, har i egenskap af förlagshandel upphört, och drifves nu af Faktorer eller Commissionshandlande som emottaga och expediera bergslagens och brukens effekter; hvadan ock på Stadens våg årligen uppläggas 14 till 15,000 *Sk* smidesjern och tackjern som, jemte öfrige bergverks-produkter, sjöledes afföras till Stockholm.

Handeln är väsendtligen beroende af fraktfarten på Hjelmaren och Mälaren, hvarföre ock Hjelmarekanal, som sammanbinder dessa sjöar, är för Stadens bestånd oundgänglig. Under de senare 10 åren hafva på denna kanal blifvit befraktade:

Från Hjelmaren till Mälaren: 25 å 26,000 *Sk* Jern, 1,400 *Sk* Jernmalm; 30 *Sk* Koppar; 275

Sk Bly; 14 *Sk* Kobolt; 54 *Sk* Svavel; 165 T:r Vitriol; 1,200 T:r Rödfärg; 2,600 T:r Alun och Alunslamm; 60 à 70 läster Kalk; 6 à 700 *Sk* diverse huggen kalk- och sandsten; 15 à 16,000 kannor Bränvin äfvensom mindre partier af Spanmål, smör, fisk m. m. samt trävaror. Från Mälaren till Hjelmaren: 63,000 T:r Salt; 2,400 T:r Sill, Strömming och salt fisk; 33 à 34,000 *Sk* Kaffe; 85 à 86,000 *Sk* Socker och Sirup; mellan 4 och 5,000 k:r Arack och Romm, 4 à 5,000 *L* diverse Specerier, samt Hudar, Kläden, Tobak jemte en myckenhet kramvaror af mångfaldiga slag. Slussafgifterna uppgå i medeltal till 12,700 R:dr om året.

Det mästa af denna varutransport besörjes med Staden tillhörige 12 Handelsjagter, hvardera af 30 till 40 lästers drägt, samt 3 Ängfartyg af tillsammans 120 hästars kraft.

Stadens s. k. Hindersmäss-marknad i Januari, är en af de betydligaste i Riket, de 2:ne öfriga äro egentligen kreatursmarknader. På Torgdagarna är ymnig tillförsel från kringliggande socknar, af alla slags spanmål, kött, fläsk, smör m. fl. victualier, trädgårds- och rotfrukter, fisk, ved, byggnadsvirke m. m. samt näfver, med hvilken sistnämde vara Nerikes provinsen förses från Nora och Lindes samt Hjulsjö socknar.

Jordbruk och boskapsskötsel ingå till icke betydlig del bland Stadens näringar. Dess jordegor, utgörande 29½ mantal, innehålla 1,320 Tunland åker, 862 Tunland äng och 1,663 Tunland skog och betesmark; tillsammans 3,845 Tunland, till det mästa på Stadstomterna fördelade. Afkastningen, efter afdrag af utsädet, anses vara omkring 4,000 Tunnor

Säd, hvaraf hälften Hvete och Råg, samt vid pass 2,000 Tunnor Potates; således af den förra en och af den senare ¼ T:a på hvar person af folkmängden, eller mindre än hälften af verkliga behofvet. Samma förhållande emellan tillgång och förbrukning synas äfven ega rum i fråga om Ladugårdsafkastningen.

Stadens skog, till det mästa uthuggen och bestående af oländig mark, lempar ingen tillgång på skogseffekter, utan begagnas till betesmark.

Bland härvarande allmänna inrättningar intaga Läroverken första rummet.

Carolinska högre Lärdoms och Apologist-Skolorna begagnas ej endast af Stadens och Länets, utan ock af angränsande provinserns ungdom. Lärjungarnas antal uppgår årligen till 120 à 130, hvaraf vid pass hälften i högre Lärdomsskolan. Undervisningen bestrides af en Rector, en Con-Rector samt 8 Lärare och 3 Exercitie-Mästare, till hvilkas aflöning Staten består vid pass 620 T:r Spanmål, samt ett Præbende-pastorat åt Rector. Dessutom uppbära Skolorna, i räntor af egendom, intresse och hyresmedel circa 250 R:dr utom inskrifningspenningar af Skolungdomen, terminations-penningar m. m.

Folkskolorna, med vexelundervisning, äro inrättade, den ena för 150 gossar, den andra för 80 flickor. Skolbarnen, som nära utgöra detta antal, emottagas mot en ringa inträdesafgift för terminen. I öfrigt underhållas dessa Skolor med räntan af sammanskjutna Capitaler samt årlig afgift af s. k. påskpenningar.

Småbarns-Skolan med omkring 30 barn underhålls genom enskilda personers årliga sammanskott samt en liten afgift af 8 sk. i veckan för hvart barn.

Det s. k. Arbetshuset utgör äfven en uppfostrings-anstalt för fattiga barn från 6 till 15 års ålder, hvilka till ett antal af 100 å 120 här njuta föda, kläder och undervisning samt hållas till en, efter deras ålder passande, sysselsättning. Inrättningen underhålls dels med räntan af donerade Capitaler, 5,000 R:dr, dels och förnämligast med uttaxerade medel, *) uppående till omkring 1,800 R:dr om året.

Några barn af s. k. pauvres honteux, uppfostras äfven på bekostnad hufvudsakligen af en, för flera år sedan, i sådant ändamål bildad fond, kallad November-Cassan, som utgör omkring 8,000 R:dr.

Lasarettet och Kurhuset äro för Staden och Länet gemensamma sjukvårds-inrättningar, hvarå årligen vårdas och underhållas mellan 2 till 300 sjuka. Kostnaden för året, uppgående till 5 å 6,000 R:dr bestrides hufvudsakligen med uppbörderna af de s. k. Kurhusmedlen, vid pass 4,500 R:dr, jemte Lasarett- och Collectmedel m. m. samt, till någon del, med ersättningar af betalande patienter.

Fattigförsörjningen står under inseeende af en Direction som förvaltar dertill anslagna medel. Utom räntan af donerade fonder och arrende af ett

*) Dessa utgöras, enligt öfverenskommelse, af 1 procent af all genom frivillig Auction försäld lös egendom; 2 procent af fastighetsköp i allmänhet, men 1 procent der omyndig eller fordringsegare är säljare, samt 1 procent af Testamenten till andra än bröstarvingar.

mantal frälse samt några tunnland Statsjord, tillsammans uppgående till omkring 860 R:dr, utgöra Stadens årliga bidrag till fattigförsörjningen nära 2,000 R:dr.

Den år 1826 stiftade Sparbank ansvarade, vid 1840 års slut, för en insättningssumma af 30,630 R:dr hvaraf vid pass 55 procent tillhörde de arbetande och tjänande klasserna.

Örebro Privatbank har, sedan sin stiftelse år 1834, under en noggrann förvaltning, uppfyllt sin bestämmelse såsom Creditanstalt, och anses hafva, genom en hastigare penning-omsättning, befordrat en ökad vnruproduktion och rörelse inom Staden och Länet. Vid 1843 års slut hade Banken

Tillgångar:

Behållning af Riksmünt i egna Cassor	R:dr	439,639.
Do do i Rikets Ständers Bank	„	55,302.
Säkerhetshandlingar	„	1,096,630.
	Summa R:dr	1,591,571.

Skulder:

Utgifna Creditsedlar	R:dr	1,026,986.
Saldo till ytterligare Sedelutgifning	„	564,585.
	Summa R:dr	1,591,571.

Stadens donerade inkomster, anslagna till underhåll af Styrelse och Polis, uppbördsvverk, allmänna byggnader m. m. bestå af anordnad ränta, Källarefrihet, Gerningsören af sockenhandtverkare m. m. samt Våg- bro- och hamnpennningar, Ståndspennningar under marknader, m. m. och utgöra tillsammans vid pass 4,000 R:dr. Fyllnaden i hvad till förenämde behof erfordras, uttaxeras till belopp af omkring 2,000 R:dr.

Stadens samtliga Krono-Utskylder och Communal-afgifter anses utgöra 28,034 R:dr, hvaraf för Stadsjord 4,700 R:dr.

Den i förstnämde Summa ingående Bevilling för borgerlig näring har i medeltal utgjort 2,622 R:dr, hvaraf för handel 755 samt för fabriker, handtverkerier m. m. 1,867 R:dr. Då dessa Summor motsvara 5 procent af all till taxering uppgifven behållen inkomst af näringarna, så uppkommer för 31 Handlande 15,100, och för 161 Handverksmästare och näringsidkare 37,340 R:dr behållen inkomst, eller för hvar och en af de förra icke fullt 500 och af de senare 232 R:dr. Fördelas åter hela Inkomst-Summan 52,440 R:dr på borgerskapets hela personal, med undantag af dess enskilda tjenstefolk, så belöper sig på hvar person föga mer än 33 R:dr om året.

Askersund, fordom Köping under Wadstena, erhöll Stadsrättigheter år 1663. Den ligger i Södra delen af länet, 5 $\frac{3}{4}$ mil från Örebro, vid Alsen, den Nordligaste viken af Wetteren; är regelbundet anlaggd, med räta och breda gator; håller i längd 1,050, i bredd 700 alnar, och i vidd 42 Tunland; har 187 hus och tomter, mästa delen bebyggda med vackra trähus; samt ett rymligt torg och god hamn vid utloppet af Askersundsån. Staden är uppskattad till 85,000 R:dr, och dess jord, utgörande 1 $\frac{1}{4}$ mantal, jemte en qvarn, till 49,668 R:dr. Kyrkan, Rådhuset och 2:ne vid hvarandra belägna Skolhus äro af sten och de enda anmärkningsvärda byggnader.

Af Stadens folkmängd, 900 personer, utgöra Civil- Militär- och Ecclesiastik-Staterna ungefär 4 procent; Borgerskap och vid näringar skattskrifne 40; diverse Stadsbor 32; enskiltes tjenstfolk 19, samt underhållne fattige 5 procent.

Staden är ursprungligen grundad på handel med spik och småsmide från Lerbäckes och Godegårds socknar, af hvilken handel den länge hade god inkomst, likasom af handel med Spanmål från Östergöthland och Victualier från Småland. Men sedan Godegårds Bruksegare tillvunnit sig rättighet att uppköpa all i denna socken tillverkad spik, och Lerbäckes socknemän sjelfva börjat kringföra och afyttra sitt nubbs- och spiksmide, har smideshandeln nästan alldeles afstannat; och då genom odlingar i bergslagera dessas behof af Spanmål betydligt aftagit och lätt fylles af närboende Nerikes-allmoge, så utgör Stadens Spanmålshandel nu blott en ringa del af hvad deraf fordom ingick i dess rörelse; ett förhållande, som i ännu högre grad eger rum med Victualiehandeln från Småland.

För vid pass 20 år sedan var handeln och, med den, öfriga näringar i sådant förfall att fråga uppstod att borgerskapet skulle afsäga sig Stadsmanne-rätt och Staden förvandlas till Köping. Likväl synes rörelsen sedan den tiden hafva blifvit något lifligare och folkstocken har ökat sig från 700 till sitt närvarande belopp.

Staden har 23 handlande med en handelsbetjening af endast 6 personer. I 20 särskilda yrken arbeta 39 handverksmästare och idkare med biträde af 42 gesäller och lärlingar. Några fabriker finnas icke.

Den beqväma sjötransport som belägenheten invid Wetttern erbjuder, länder Staden till föga båtnad, och den förkofran i rörelse som förväntats efter öppnandet af Götha kanal, har hittills uteblifvit. Staden har endast 3 fartyg om tillsammans 85 lästers drägt som frakta tackjern till Jönköping; men en del af detta jern föres ännu landvägen till de Småländska verken, och den spanmål som från Östergöthland uppköpes, tillföres Staden på fartyg från upphandlingsorterna.

Utskeppningen från Stadens våg har de senare åren utgjort omkring 2,000 *Sk℥* stångjern, 5 à 6,000 *Sk℥* tackjern och 1,500 till 2,000 *Sk℥* jernmalm.

Af 3:ne Marknader som här hållas äro 2:ne för kreaturshandel, som vanligen är betydlig.

Stadens jord skötes i vaxelbruk och innehåller 198 Tunland åker, 300 Tunland äng samt 1,160 Tunland skog och betesmark. Den anses lemna en, efter afdrag af utsädet, behållen afkastning af 650 Tunnor säd 800 Tunnor potatis och en foder-tillgång hvarmed 30 hästar, 180 boskapskreatur och 25 får underhållas.

Stadens inkomster af våg- bro- och hampenningar samt källarfrihet och gärningsören, gå ej öfver 200 R:dr. Hvad ytterligare erfordras för underhållande af Styrelse och Polis uttaxeras till belopp af ungefär 600 R:dr.

Den s. k. Prins Oscars Elementar-Skola, stiftad 1812 genom enskilda sammanskott, har en Rektor och en Collega för Goss-Skolan och en Lärarinna för Flick-Skolan. Den förra besökes af 40 till 50, den senare af 12 till 15 skolbarn.

Bådas gemensamma inkomster bestå i Kronotionde vid pass 180 R:dr; ränta 480 R:dr af en samlad fond, samt en afgift till Skolkassan af 10 till 15 R:dr af hvarje icke obemedlad lärjunge.

Fattigförsörjningen står under tillsyn af en Direction som eger att dertill använda räntan af en samlad fond, omkring 2,000 R:dr; samt de, till belopp af 200 R:dr, i Staden årligen uttaxerade medel.

Stadens sammanräknade Utskylder utgöra 5,005 R:dr hvaraf Bevillningen för handel och borgerlig näring utgår med 430 R:dr och motsvarar en till taxering uppgifven behållen inkomst af 8,600 R:dr eller, för hvar och en af de 360 personer som tillhöra dessa näringar icke fullt 24 R:dr.

Bergstäderna *Nora* och *Linde*, endast 2 mil från hvarandra belägna, äro samtidigt tillkomne, 1643, i gemensamt ändamål att befordra kringliggande bergslagers gagn samt förläggandet och afsättandet af dessas produkter. Så länge denna bergslagshandel uteslutande tillhörde borgerskapet, och den förlagtagande bergsmannen var förpliktad att till köpmannen lemna sitt tackjern och af honom emottaga sina behofsvaror, hade den senare en dubbel vinst, både såsom köpare och säljare, hvardan ock välståndet inom dessa Städer var i ständig tillväxt. Men sedan i allmänhet bergsmännen kommit i den lyckliga författning att utan borgerskaps förlag kunna tillverka och direkte till bruken afsätta sitt tackjern; och sedan såväl spanmåls- som tackjernshandeln blifvit befriade från det tvång hvarmed de, till Städernas fördel, varit fjättrade,

har den egentliga förlagshandeln upphört, och drifves nu i form af vanlig handel, ehuru med mycken inskränkning mot fordom.

Nora, 3½ mil från Örebro, ligger på sluttningen af Norasjöns Vestra strand, nära utloppet af Hagbyån, omgifven af bördiga fält som omvexla med löfrika skogshöjder, å hvilka, helt nära Staden äro belägna de vackra egendomarna Christinelund och Hagby samt Bergmästare-bostället Knutsberg. Jemte ett behagligt och trefligt läge, har Staden fördelen af en regelbunden anläggning. Vid Norra sidan af det rymliga torget i midten af Staden, ligger kyrkan, en gammal men fast stenbyggnad som af landtförsamlingen gemensamt med Staden begagnas och underhålles. Hus och tomter, till antal 121, upptaga i längd 1,000 i bredd 600 alnar och i yt-innehåll 36 Tunmland, samt uppskattas till 125,475 R:dr. Stadens jord upptagen till 3 mantal är särskilt värderad till 70,673 R:dr.

Innevånarnes antal går till 756, hvaraf borgerskapet utgör 41 procent, Läro- och Civilstaten 12 samt öfrige Stadsbor jemte privates betjening 43 procent. Antalet af underhållne fattiga går till 4 procent af befolkningen.

Af Stadens 12 handlande, drifva flera en betydlig och indräktig handel med Bergslagerna. Årliga omsättningen af Tackjern anses uppgå till 30 å 35,000 Sk~~l~~ och af Jernmalm till närmare 100,000 Sk~~l~~, som afyttras i Lekebergs och Carlskoga bergslager, äfvensom i Lerbäcks och Hammars socknar.

Inom kandtverkerier och andra borgerliga yrken, synes närings- och medellöshet vara i tilltagande. 40 handtverksmästare och näringsidkare mäk-

ta icke hålla och sysselsätta mer än 30 gesäller och lärlingar.

Stadens ägorymd är icke betydlig. Den utgör 746 Tunmland, hvaraf 495 odlad jord som, med ortens sedvanliga vaxelbruk, anses i medeltal afkasta 485 T:r spanmål jemte 500 T:r potates, samt underhålla 36 hästar, 117 boskaps kreatur. Af landtmannavaror har Staden ymnig tillförsel, på de vanliga torgdagarna, de enda marknader här hållas.

En verklig prydnad för Staden utgör det vackra, rymliga Skolhus som nyligen blifvit uppfördt, förmedelst enskiltes donationer och bidrag. Det innehåller, utom boningsrum för lärare: En Stadsskola eller Pedagogie, vanligen begagnad af omkring 20 lärjungar; en Folkskola med vaxelundervisning, invärdad för 100 lärjungar; en Småbarnsskola, samt en Arbetsskola för qvinnoslöjd. Till aflöning åt en Rector och en Lärare i folkskolan samt 2:ne Lärarinnor lemnar Staten ett anslag af 28 T:r Kronotionde Spanmål och 20 Sk~~l~~ Tackjern, hvilket anslag jemte räntan af ett donerad Capital och något årligt sammanskott af Staden, beräknas till omkring 820 R:dr.

En Söndagsskola som år 1842 stiftades, besökes af mer än 100 lärjungar; ett, i förhållande till Stadens folkmängd, ganska betydligt antal.

Nora Sparbank som grundades 1836 hade vid 1843 års slut en insattssumma af 10,810 R:dr hvaraf nära hälften tillhöra de arbetande och tjänande klasserna. Den legala fattigförsörjningen bestrides till en del med räntan af ett litet Capital 366½ R:dr, men hufvudsakligen med bidrag af Staden, årligen uppgående till 650 R:dr och derutöfver.

Stadens immuniteter till underhåll af Styrelse och Polis m. m. uppgå till endast 220, och de i sådant ändamål uttaxerade medel till vid pass 260 R:dr.

Utskylderna till Kronan och Staden utgöra 6,382, R:dr hvaraf i Bevillning för borgerliga näringar 440 R:dr. Den behållna inkomsten af dessa näringar är således uppgifven till 8,800 som gör vid pass 29 R:dr på hvar och en af de dervid skattskrifna 303 personer.

Linde, äfven *Lindesberg* kallad, är belägen 4 mil från Örebro vid stranden af Lindesjön på en smal, temligen upphöjd grusås, utåt hvars rygg Stadens hufvudgata är anlagd i en längd af 1,400 alnar. De af tvärgator, rätvinkligt mot denna, afdelade kvarteren innehålla 175 hus och tomter, utgörande 34 Tunmland, i värde uppskattade till 63,930 R:dr och, tillhopa med dithörande jordegor, till 134,043 R:dr.

Stadens folkmängd går till 776 personer, af hvilka nära hälften idkar eller tillhör borgerliga näringar och yrken.

Bland dessa är bergslags handeln, ehuru inskränkt mot fordom, den enda någorlunda lönande, och delas af 12 Handlande med biträde af 4 handelsbetjenter. De öfriga näringarna kämpa mot vanmakt och förfall. 26 handtverksmästare mäga med svårighet uppehålla sin rörelse och finna arbete för 17 gesäller och lärlingar. Några fabriks- och manufaktur-inrättningar finnas icke om man ej vill såsom sådana anse 2:ne färgerier, hvilkas gemensamma afkastning är uppgifven till endast 250 R:dr.

Bor-

Borgerskapet måste således i jordbruk söka någon ersättning för näringslösheten inom deras egentliga yrken. Stadens inägor utgöra 649 Tunmland hvaraf 570 Tunmland åker som skötas i vaxelbruk, och anses lemna en medelafkastning af omkring 500 T:r spanmål och 1,600 T:r potates, hvilken rotvext med fördel odlas på den, i allmänhet, sandiga jorden. Åkerbruket underhåller dessutom 50 hästar och 170 boskaps kreatur, för hvilka tillräcklig betesmark finnes å 670 Tunmland Staden tillhörig skog och utmark.

Till underhåll af Styrelse och Polis uppbär Staden omkring 100 R:dr dels i vägpenningar, dels i källarfrihets-medel och gärningsören, samt tillskjuter i sådant ändamål vid pass 140 R:dr.

Stadsskolan, i hvilken antalet af lärjungar utgör 30 å 40, har ett Statsanslag af 30 T:r Kronotonde-Spanmål.

Fattigförsörjningen fordrar en utgift af omkring 370 R:dr.

Stadens Krono- och Communal-utskylder beräknas till 4,000 R:dr, hvaribland Bevillning för borgerlig näring utgör 380 R:dr och utvisar en, till taxering uppgifven, behållen inkomst af 7,600 R:dr, hvilken till underhåll för hvar och en af de 328 personer som tillhöra dessa näringar lemnar en årlig tillgång af endast 23 R:dr.